STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 11474

DER SHTUMER MESHIEH

David Pinski

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער שטומער משיח

אין בוך־פאָרם ערשיענענע ווערק פון דוד פינסקי.

דראמען:

אייזיק שעפטעל.
די מוטער.
פאַמיליע צבי.
יענקעל דער שמיעד.
גאַברי און די פרויען.
מיט זיעגערפאָהנען.
דער פרעמדער (דער אייביגער איד).
דער שטומער משיח.

ערצעהלונגען:

צוויי בענד.
נייע ערצעהלונגען.

דאָס אידישע דראמאַ
(איין אַבהאַנדלונג.)

דוד פּינסקי

דער שטומער משיח

דראַמאַ אין דריי אַקטען

מ. גורעוויטש פערלאַג
ניו יאָרק, 1914.

Copyright, 1914, by David Pinski.

פערזאָנען:

מנחם פניני, הויף־דאָקטאָר און שאַצמייסטער.
רחל, זיין טאָכטער.
אביגדור דע קאָרבעי.
לאה, זיין ווייב.
הלל, זיין זוהן.
רב יוסף, דער רב.
רב שמואל שושן.
רב יחיאל.
דער בלינדער.
זיין זוהן.
זיין שנור.
לוי.
מרים, זיין ווייב.
משולם.
דער בעטלער.
בלאנש, איין עפענטליכע פרוי.
גראף געסקלען.
ערסטער סאָלדאַט.
צווייטער סאָלדאַט.
א טראָמפּייטער.
פאָלק: מענער, פרויען און קינדער.

די האנדלונג קומט פאָר אין יאָהר 1306, אין דער צייט פון א גרויסען גירוש.

אונזער היינט — ווי אונזער נעכטען.
געהט דער מאָרגען צו דעם עהערנעכטען ?...

ערשטער אקט

אַ גרויסער פּלאַץ פאַר'ן שטאָדט־טויער. רעכטס די שטאָדט־וואַנד מיט'ן טיעפען טויער. לינקס דער וועג. אין הינטערגרונד ווייט ביים האָריזאָנט בלויען זיך הויכע בערג. צוויי סאָלדאטען מיט האַליבאַרדען שטעהען ביים צוגעמאַכטען טויער. זיי הערען זיך צו צום געמיש פון שטימען הינטער'ן טויער.

ערשטער סאָלדאַט

הערסטו שוין עפּעס? זיי דאַרפען שוין דאַ זיין. ווען די זון שטעהט הויך איבער דער שטאָדט, מוזען זיי די שטאָדט פערלאָזען. הערסטו זייער געהן?

צווייטער סאָלדאַט

איך הער אַ געמיש פון שטימען, אַ געוויין הארט ביים טויער און אויך ווייטער, און גאָר אין דער ווייטענס שטעהט אַ גערויש פון פייפען און געשרייען. דאָס בעגלייט מען זיי אַרויס.

ערשטער סאָלדאַט

איך האָב מיך נעכטען געבאָדען, און מיינע אויערען זיינען מיר נאָך פון דעם וואַסער פול. אַ געוויין, זאָגסטו?

צווייטער סאָלדאַט

האַהאַהאַ... אַ יאָמער און אַ קלאָג.

ערשטער סאָלדאַט

פערפלוכטע אידען! דאַרף איך יעצט גראָד טויב זיין און נישט הערען זייער וויינען. זיסער וואָלט עס מיר געוועזען ווי די

טאנץ־מוזיק אין דער אלמנה׳ס שיינק. אבער איך לאך מיט דיין געלעכטער. האהאהא! זיי וויינען! דאס איז זיי וואס פאר די טרערען, וועלכע אונזער ערלייזער האט אויף זיין קרייץ פערגאסען. זיי וויינען! קרימט נאך א געוויין. או־ו־ו! אה, פערפלוכטע אידען! געקומען אויף אייך א צייט! זיי האבען געמיינט, גאט האט זיי פערגעסען, און זיי האבען זיך צולעגט אין אונזער שטאדט און לאנד, ווי ביי זייער טאטען אין וויינגארטען. ניין, איהר טארט קיין רוה נישט האבען! ארויס! אין די וייטע וועלט אריין, וואוהין אייערע אויגען טראגען אייך! פראצענטניקעס, בלוטזויגער, קינדערמערדער! גאטמערדער! געבענשט זאל זיין אונזער גוטער קעניג! ארויסגעטריבען האט ער...

צווייטער סאלדאט

ששש... איך הער אויך וועהגעשרייען.

ערסטער סאלדאט

האהאהא, וועהגעשרייען! פיין! הערליך! וועהגעשרייען! האהאהא... עס טוט זיי וועה! אונזער גוטער, קלוגער קעניג! ער האט געוואוסט, ווי זיי וועה צו טון. א שאד בלויז, וואס ער האט בעפאהלען, זיי נישט אנצוריהרען, אך, זיי נאך צו בעהיטען!

צווייטער סאלדאט

אוהום! דאס איז עטוואס, וואס פערדריסט מיך ביז אין דער נשמה טיעף. מיט פערגעניגען וואלט איך יעדען איינעם פון זיי, מאן און ווייב און קינד, און גרויס און קליין, און גרוי און שווארץ, טראקטירט מיט מיין האליבארדע איבער׳ן קאפ און מיט מיין פוס אין הינטערן.

ערשטער סאָלדאַט

צוהערענדיג זיך צו יענער זייט טויער, מאַכט בעוועגונגען פון שלאָגען און שטויסען.

איך אויך! איך אויך! ברררר... קרר... איינס און צוויי און דריי!... און מיך טוט נאָך שטאַרק פערדריסען, וואָס מען האָט מיך פון דער זייט טויער אוועקגעשטעלט. איך וואָלט אויך געוואָלט זיין ביים איבערקוקען זייער געפעק און האָבען מיין האַנד ביים נאָכזוכען, צו טראָגען זיי נישט אוועק מיט זיך גאָלד און זילבער און עדעלשטיינער. מיינע קעשענעס שרייען נאָך זייער האָב און גוטס...

צווייטער סאָלדאַט

דער קעניג האָט די פערפלוכטע גוט שוין אויסגעלעדיגט.

ערשטער סאָלדאַט

דאָך, דאָך, עס וואָלט מיר זיין גענוג פון דעם, וואָס זיי האָבען ארום זיך בעהאַלטען. מיינע פוסטע קעשענעס וואָלטען...

צווייטער סאָלדאַט

שטיל! מען עפענט גלייך דאָס טויער אויף.

ערשטער סאָלדאַט

אויסציהענדיג זיך אין זיין גאַנצער הויך איבער דער וואַנד.

ווער האַלט מיר מיינע הענד צו? ווער בינדט מיר מיינע פיס? איך מוז שטאַרקער זיין פאַר אייזען.

צווייטער סאָלדאַט

מיר וועלען מוזען איינער צוהאַלטען דעם צווייטען. מיינע הענד בייסען מיר אזוי, אז איך וואָלט זיי אין גאַנצען אוועקגעקראַצט

און נישט פערשפּירט דערביי קיין שמערץ. א־א־א! דאָס טויער ווערט געעפענט!! פון אינוועניג ווערט אויפגעעפענט דאָס טויער. עס העבען אָן אַרויסצוקומען געבויגענע געשטאַלטען, מענער און פרויען פון יעדעם אַלטער, מיט גרויסע און קליינע קלומקעס אויף די רוקענס. זאַלבאַצווייט און זאַלבאַדריט טראָגט מען גרויסע און קליינע קאַסטענס. פרויען טראָגען קליינע קינדער אויף די אָרעמס; גרעסערע קינדער האָבען קלומקעלעך אויף די רוקענס. אַלע — מענער, פרויען און קינדער איבער צוועלף יאָהר — האָבען געלע לאַפּיקעס אויף זייערע אויבער־קליידער: אויף ברוסט און רוקען אַ זאַפּראַן־געל ראָד. פרויען און קינדער וויינען אויפ'ן קול; די מענער זיינען אַנגערוקט, פינסטער; ביי פיעלע גיסען זיך טרערען.

ערסטער סאָלדאַט
בעגעגענט די אַרויסקומענדיגע מיט אַן אויסגעשריי.

הא־א־א! פערפלוכטע! פּאַקט זיך פערנאַנדער מיט דער האַלי־באַרדע.

צווייטער סאָלדאַט
קררר! קררר!

די אַרויסקומענדע קוקען זיך איבער דערשראָקען אין איין זייט און אין די אַנדערע, בויגען זיך נאָך מעהר איין און געהען ווייטער. עטליכע מאַכען אַ פערזוך דעם קאָפּ אַ קעהר צו טון צו דער שטאָדט, בלייבען שטעהן אויף אַ מאָמענט, קרעכצען אָב, העבען־אויף די אויגען צום הימעל און געהען ווייטער. — אַ בלינדער מאַן בעוועגט זיך לאַנגזאַם אַרויס, געפיהרט פון זיין זוהן, וועלכער פיהרט מיט דער אַנדער האַנד זיין יונגע, וויינענדיגע, אין די הויכע חדשים מעוברת'ע פרוי. אַלע דריי מיט געפּעק אויפ'ן רוקען.

דער בלינדער

ווי אין געשפּרעך.

משיח מוז קומען! ער מוז קומען!

דעם בלינדען׳ס שנור

אין איהר געוויין.

וואו איז ער אָבער? וואו איז ער?

דער בלינדער

ער מוז קומען!

מענער זיפצען: יא! יא! פרויען וויינען שטאַרקער.

לוי, אַ יונגערמאַן, קומט אַרויס מיט אַ מצבה־שטיין אויפ׳ן רוקען.

מרים, זיין פרוי, געהט נעבען איהם מיט אַ קלומעק אויפ׳ן רוקען.

די צוויי סאָלדאַטען לאַכען ווילד אויף.

ערסטער סאָלדאַט

אַ טויטענשטיין נעהמט ער מיט! דאָס געהט אַ טויטער מיט זיין מצבה!

צווייטער סאָלדאַט

ער מיינט געוויס, ער קאָן בריליאַנטען פון איהם מאַכען.

לוי

אויף דעם קבר, פון וועלכען איך האָב דעם שטיין אָוועקגענומען, מיר דאָס הייליגסטע אין לעבען, האָב איך מיין גאַנץ געפּעק איבערגעלאָזען. געהט געפינט עס דאָרטען — געהט ווייטער און שיפּעט אַרויס פון צווישען די ציינער געפינט עס דאָרטען און ווערט דערמיט דערשטיקט!

רב שמואל שושן און רב יחיאל, אַלטע אידען מיט קלומקעס אויפ׳ן רוקען און שטאָק אין האַנד, קומען אַרויס.

שושן

שטעהן בלייבען! שטעהן בלייבען! נישט וויט אוועקגעהן! מיר ווארטען אב, ביז אלע וועלען זיין פערזאמעלט.

משולם

מיט א קאסטען אויפ'ן רוקען.

וועלען מיר לאנג דארפען ווארטען? פעהלען נאך א סך?

שושן

דאס וועלען מיר זעהן. איז דיר דאס ווארטען שווער? לעג דיין קאסטען אב און זעץ דיך צו.

משולם

דערנאך העבען ווידער אויפ'ן רוקען! און איך וויל שוין זיין וואס וויטער. וואס דארף איך שטעבען מיר די אויגען מיט דעם פערבאטענעם גן־עדן!

שושן

און ווי וועסטו פערטרייבען דאס שטעבענים אין הארצען, ליע־בער משולם? זיי דאך געדולדיג.

מרים

אך, אם בעסטען שטארב איך דא אויפ'ן פלאץ!

רב יחיאל

דאס וואלטען א סך געוואלט. פיעלייכט אלע. אבער לעבען און טויט זיינען אין גאט'ס האנד. זעהסט דאך — איך אלטער מאן דארף מיך אויך שלעפען אין גלות מיט שטאק און טארבע. איך בין דריי און אכציג, האב איך נישט געקאנט שוין רוהען אין מיין קבר? זעהסט דאך, נישט צו מאכען. גאט'ס ווילען. און נאר געדולד. און נאר בטחון. גאט וועט שוין.

שושן

איהר דארפט נישט שטעהן. איהר קאנט אייך צוזעצען. עס איז אונז ערלויבט דא אבצואווארטען. אונטער ווייגען און קרעכצען העבט מען אן זיך צו צוזעצען.

מרים

און די זון לייכט נאך! צו וואס לייכט די זון ?!

ערסטער סאלדאט

וואס איז דאס? זיי מאכען דא א גאנץ לאגער. זאלען מיר עס דערלאזען?

צווייטער סאלדאט

מיר האבען זיי געדארפט פערטרייבען. איך פרעג גלייך אונזער אפיציר. געהט אריין אין טויער. עטליכע אידען רוקען זיך צו צום טויער און ווילען אריינקוקען אין שטאדט.

ערסטער סאלדאט

אוועק! איהר קומט נישט נעהנטער צו, אייערע טרפ'ע בליקען טארען אונזער הייליגע קריסטליכע שטאדט נישט מעהר בע־שמוצען! קררר, הינט! אוועק! די אויגען האק איך אייך אויס און שלאג אייך אב די פיס! בררר, קרעציגע! די אידען טרע־טען אב צוריק לאנגזאם, דערשלאגען, גאנץ פינסטער; איינער פער־דעקט זיך דאס געזיכט מיט די הענד.

צווייטער סאלדאט

קומט ארויס.

דאס איז אבער שרעקליך! עס איז א בעפעהל, מיר זאלען זיי נישט שטערען.

ערשטער סאָלדאַט

ברררה, דאָן שטעה איך דאָ ניט מעהר. ניכער קראַץ איך מיינע אויגען אויס, איידער שטעהן און קוקען אויף אַזאַ גרויסע נישט־געטויפטע צאָהל פון די גאָטמערדער. שפּייט אויף די אידען. טפו! טפו! טפו! איילט אַוועק אין טויער.

צווייטער סאָלדאַט

און איך אויך. זאָל אונזער קאָמאַנדיר שיקען וועמען ער וויל. איך שטעה דאָ נישט. שפּייט אויך. טפו! טפו! טפו! איילט אַוועק נאָך דעם ערסטען.

לוי

און דאָס אַלץ רוהיג אַריבערטראָגען! גאָט!

שושן

איז דיר דאָס ניי? דעם וויפיעלטען זומער לעבסטו אויף דער וועלט? ווי לאַנג ביזטו אַ איד? עטליכע יונגעלייט קריכען יעצט נעהנטער צו צום טויער און ליעגענדיג קוקען זיי אַריין אין שטאָדט פול בייגקענים, בלייכע געזיכטער, פערוויינטע אויגען. אייניגע האַלטען ניט אויס און בעהאַלטען דעם קאָפּ אין דער ערד, קאָנ־וואולסיוו וויינענדיג.

דער בלינדער

וואָרט אין וואָרט ווערען מקוים די רעד פון אונזערע הייליגע נביאים. יעצט מוז משיח קומען. דאָס איז דער רמז דאָך פון דער גאולה: איידער משיח וועט קומען, וועט דער גלות זיך פערשטאַרקען. קאָן דער גלות שטאַרקער זיין ווי איצטער? פון די בזוי׳דיגסטע זיינען מיר די בזוי׳דיגסטע, דאָס גאַנצע געלד האָט מען ביי אונז אַוועקגענומען, אָרם זיינען מיר יעצט און עלענד. דוד׳ס זוהן מוז יעצט קומען.

דעם בלינדען'ס שנור

אַך, ער קומט נאָך נישט! וואָס וועט זיין מיט מיר? איך וועל דאָך בלייבען אין וועג. איך ערוואַרט מיין קינד יעדען טאָג.

דעם בלינדען'ס זוהן

מיר האָבען אונז געוואָלט אָבבעטען אויף איבער קינדבעט. אָדער זיי זאָלען כאָטש ביי אונז פערד און וואָגען נישט אָבנעהמען, אָבער די פּרעדיגער פון דעם ליעבע־גלויבען האָבען הערצער האַרטער פיעל פאַר שטיין.

שושן

ליעבע־גלויבען! אַך, איך וואָלט געקאָנט דיר אָנדערצעהלען, יונגערמאַן — נא, דאָ קומט דער רב.

רב יוסף

אַ גרייז־גרויע געבויגענע געשטאַלט, מיט אַ ספר־תורה אונטער'ן אָרם און אַ קלומעק אויפ'ן רוקען, קומט אַרויס פון טויער. דערזעהענדיג איהם, העבען די וויינער אָן שטאַרק צו וויינען.

רב יוסף

מיט איין אַלט־שוואַכער שטימע.

נישט וויינען, אידישע קינדער, נישט וויינען. איהר דאַרפט פיעל כח האָבען צו אייער וועג, און טרערען מאַכען נישט געזינטער. און דער וועג איז וויים און לאַנג...

משולם

וואוהין פיהרט ער איבערהויפּט?

מרים

צום ים זאָלען מיר צוגעהן אַלע מיט איינאַנדער און אַריינוואַרפען זיך אין איהם.

רב יוסף
איז דאָס אונזער בטחון אין גאָט ?

משולם
וואָס פאַר אַ בטחון אין אַ שטראָפענדיגער האַנד ?

רב יוסף
זינדיגסט, זוהן. פאַר וואָס ביזטו דאָך געבליבען טריי דער שטראָפענדיגער האַנד ?

משולם
שאָקלענדיג די פויסטען צום הימעל.
עס איז צום פערצווייפלען ! דער געוויין פערשטאַרקט זיך.

רב יוסף
שששש.

משולם
ניין, איך האַלט עס נישט אויס ! שפּרינגט אויף און לויפט אַריין אין שטאָדט צוריק.

שושן
משולם, שטעה ! — וועה, ער איז ענטלאָפען צום שמד ! מען קוקט מיט שרעק צום טויער.

רב יוסף
איילט נאָך דעם ענטלויפענדען. ביים טויער בלייבט ער שטעהן קראַמפּט־לאַז, אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנד, דעם קאָפּ אַראָבגעלאָזען.

דער בלינדער
אויך דער שמד איז אַ רמז אויף דער גאולה. איידער משיח וועט קומען, וועלען די שוואַכע און אָבהענדיגע אַבפאַלען פון

דעם אידישען פאלק און וועלען זיך צו'שמד'ן. די צייכענס זיינען דא. משיח מוז קומען. ער וועט קומען.

דעם בלינדען'ס זוהן

אבער די צרות, פאטער, זיינען שווערע משאות און דערדריקען אונז. ווען ער וועט קומען, וועט ער נישט האבען וועמען אויס־צולייזען. דער געוויין פערשטארקט זיך.

רב יוסף

ווענדט זיך אב פון טויער און רעדט הויך, ווי ער קאן נאר.

וויינט נישט! מאכט די שוואכע נישט נאך שוואכער! וויינט נישט — איהר זינדיגט מיט אייער וויינען! איהר פערלאזט דא ערד און הייזער, אבער איהר נעהמט דאס אייביגע מיט אייך! זייט שטאלץ! זייט פרעהליך! זעהט, מיר האבען אונזער תורה דא מיט אונז! פרייט אייך, איהר זייט טריי געבליבען אונזער גאט! קדושים זייט איהר — קדושים זייט איהר אלע, און קדושים וויינען ניט! גבורים זייט איהר אלע — גרויסע גאט'ס גבורים, און גבורים וויינען נישט! איהר האט א מלחמה געהאלטען — די גרעסטע מלחמה. מיט זיך אליין, מיט אייער יצר הרע. געוויס האט אייך געצויגען דא צו בלייבען; נאר שמד'ען זיך, און איהר וואלט געבליעבען פראנק און פריי אין דעם פאטערלאנד, וואו מיר וואוינען שוין פון דורי דורות. און איהר האט אייער יצר הרע מנצח געווען, די שרעקליכע מלחמה ווי אמת'ע גבורים געוואונען. וויינען זיענער? וויינען העלדען, וועלכע קעהרען זיך אום פון א געוואונענער מלחמה? זיי זינגען ליעדער פרעהליכע און שפיעלען פרעהליכע מוזיק מיט פויקען און טאצען און מיט פייפלעך. וויינט נישט, ווייבער! איהר זייט מרים'ס און דבורה'ס און חנה'ס אלע מיט איינ־אנדער. וויינט נישט, קינדערלעך! איהר זייט ווי חנה'ס

זיעבען זיהן, וועלכע האָבען זיך מקריב געווען אויף קידוש השם. קענט איהר גאָר קיין ליעדער נישט? האָט איהר פרעה־ליכם שוין פערגעסען? ווי זינגט איהר דאָס ליעד, מיט וועל־כען איהר לויבט גאָט פאר זיינע אייביגע חסדים? העבט אָן צו זינגען.

צרות גרויסע אויסגעשטאַנען
זיינען מיר פון דור צו דור —

שושן
בעמט אַרויס פון קעשענע אַ פלייט און פייפט־צו.

עטליכע פרויען און קינדער
כאַפּען אונטער מיט פערוויינטע, געבראָכענע שטימען:

א — און די הילף — איך וויים, פון וואַנען! —
פלעגט אונז קומען פּלוצלונג גאָר.
לויבט־זשע גאָט, ווייל ער איז גוט,
אייביג איז אויך זיין גענאָד!
לויבט און דאַנקט...

אביגדור דע קאַרבעי
טרעט־אויף, פיהרענדיג זיין פרוי לאה, בעגלייט פון עטליכע מענער, וועלכע טראָגען־נאָך אַ סך געפּעק.

לאה
געהט מיט פערגלייסטע אויגען, וועלכע זיינען אָנגעשטעלט אויף איין פונקט, און זעלטען קוקט זי אַרום זיך.

הלל
אביגדור׳ס זוהן, קומט אָן, געהענדיג אויף הינטען, איין האנד אויף דער

וואַנד־מויער, די צווייטע אויף דער שטערן, שיפּענדיג צווישען די פער־
ביסענע ציינער.

אילירזען! אילירזען! מוטער־שטאָדט! פאָטערלאַנד! פּלוצ־
לונג דרעהט ער זיך אום, ווי ער וואָלט געביסען געוואָרען, און שרייט
אויס, פול שרעק. מען זינגט דאָ! מען מאַכט מוזיק! מיט אַ
בייזען, האַסערפילטען בליק בעקוקט ער דעם עולם.

אביגדור

וואָס איז דאָ אַזוי די שמחה?

שושן

דערפּייפענדיג.

עס איז אַ סגולה צו שוואַכמוטיגקייט.

הלל

און צורייסט גיכער נאָך דאָס האַרץ. וויינט, ווען איך טוט
וועה! דרעהט זיך אום צום טויער און בלייבט שטעהן ווי פער־
גליווערט.

רב יוסף

עס דאַרף אונז נישט וועה טון! עס טאָר אונז נישט וועה טון!

אביגדור

עס דאַרף און טאָר נישט. איך וויים, וואָס דו מיינסט. אָבער
דאָס זיינען ווערטער, וועלכע העלפען נישט. זעצט אַוועק לאַה'ן.
זיינען אַלע שוין פערזאַמעלט?

שושן

מען פערשליסט נאָך נישט די טויערן.

אביגדור

אך, יא, איך האב געזעהן פניני'ס טאכטער קומען.

רב יוסף

אהן פנינין? זיי האבען איהם געטויט. ברוך דין האמת!
מורמלען אין עולם: פניני איז טויט! רב מנחם איז טויט! זיפצען, פערשטארקטער געוויין.

איינער

פון די ארויסקוקענדיגע אין טויער.
דא קומט פניני'ס טאכטער.

רחל

מיט א שווערען פאק אויף זיך, בעגלייט פון צוויי יונגע מיידלעך מיט קלומיקעס און עטליכע טענער, וועלכע טראגען שווער געפעק, קומט ארויס פון טויער. רב יוסף און שושן געהען איהר ענטקעגען. הלל טרעט אב פון איהר וועג, קוים בעריהרענדיג זי מיט די אויגען. אביגדור זעצט זיך נעבען לאה'ן, בעהאלטענדיג זיין געזיכט אין די הענד.

רב יוסף

וואו איז דיין פאטער?

רחל

אויסשטרעקענדיג צו איהם די הענד מיט בראך און שרעק.
וואו איז מיין פאטער? לאזט אראב דעם קאפ.

שושן

האסטו גארנישט געהערט פון איהם?

רחל

שאקעלט מיט'ן קאפ.
גיין. פון דעם טאג, וואס מען האט אלע אידען פון איליריען

ארעסטירט אויף אַנצוזאָגען זיי די גזרה, האָב איך איהם נישט געזעהן מעהר. דרייסיג טעג זיינען עס. אַלעמען האָט מען בעפרייט, נאָר איהם האָט מען פערהאַלטען, און וואָס מיט איהם איז, האָב איך נישט געקאָנט דערגעהן.

רב יוסף

אויך איך נישט. טירען און ליפען זיינען פעסט צוגעשלאָסען געוואָרען.

רחל

דאָס איז דער טויט. איך וויים, זיי האָבען איהם געטויט. אָן די אויגען פון די וויסער האָב איך דאָס אָבגעזעהן. זיי האָבען געזאָגט, זיי וויסען נישט, און נישט געקאָנט מיר קוקען אין די אויגען גלייך. אָ, עטוואָס שרעקליכעס איז געשעהן! זיי האָבען מיך בעדרויערט, זיינען געוועזען גוט און זיס צו מיר. האָבען אויך געפּרובט מיך איבערצורעדען, איך זאָל דאָ בלייבען. וואוהין וועל איך געהן, בערויבט פון פאָטער און אייגענטום? איך האָב מיך בעדאנקט און אויף מיין מויל קיין שלאָס נישט אָנגעטאָן. איך האָב זיי געזאָגט, וואָס איך דענק פון זייער גלויבען. עס איז אַ נס, וואָס פון הוילער ליעבע האָבען זיי מיך נישט פערברענט. אָך, ווער וויינט דאָ? פאַר וואָס ווערט דאָ געוויינט? אַ הארטע פּראָבע האָט גאָט אויף אונז ארויפגעלעגט, און מיר אַלע דאָ האָבען זי אויסגעהאַלטען. דער גירוש איז די זיפּ, מיט וועלכער ער זיפּט אָב פון אונז די פּסולת. דאָס איז קיין גרונד צו טרערען נישט.

הלל

ווי הארט!

רחל

איך בין נישט הארט, יונגער רע קאַרבעי. איך בין פעסט, און אַלע דאַרפען מיר זיין פעסט.

הלל

פערגין די טרערען אונז. מיר פערלאָזען אונזער מוטערשטאָדט אויף קיינמאָל נישט צו זעהן. פערדריסט דיך גאָר דיין היים נישט?

רחל

מיין שמערץ איז נאָר מיין פאָטער. די היים, די שטיפמוטער־שטאָדט, פערלאָז איך מיט לייכטע שריט.

מרים

און דעם בית־עולם? דעם קבר פון דיין מוטער?

רחל

שאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

ניין, איך בין ניט, ווי איהר אַלע, דריי טעג געלעגען אויפ'ן בית־עולם און מיט טרערען זאַט געמאַכט די קברים. היינט פריה האָב איך דעם קבר פון מיין מוטער אויפגעזוכט און מיין אָבשייד איז געוועזען קורץ. מוטער, האָב איך איהר געזאָגט, מען נעמט ביי מיר אַוועק די מעגליכקייט צו ליעגען אין דערזעלבער ערד, וואָס דו. אָבער וואו איך וועל אויך שטאַרבען, אונזערע נשמות וועלען זיך טרעפען פאַר דעמזעלביגען גאָט'ס טראָן. און וועל איך דיין קבר מעהר נישט זעהן, ד ו וועסט אייביג לעבען אין מיין זכרון. איך האָב געוויינט שטאַרק און ביטער, איך בין מיך מודה, אָבער איך האָב אויך געוואוסט, אַז דאָס זיינען שוואַכקייטס־טרערען.

מרים

דאָס זאָגסטו, ווייל דו האָסט בלויז דיין מוטער אויפ'ן בית־הקברות איבערגעלאָזען. ווען דו וואָלסט אָבער געהאַט אַ קינד, אַ היים־געליעבטס... אַך, מיט געוואַלט האָט מען מיך אוועקגעריסען פון זיין קבר, און עס איז מיר געווען, גלייך דאָס וואָלט מיר נאָך אַ מאָל געשטאָרבען. פאַלט־צו מיט אַ יאָמער צו דער מצבה.

אַ פרוי

און ווי איז מיר געווען ?!

הלל

דו זעהסט מיין מוטער ? איהר גייסט צושטערט, איהר בליק איז פרעמד, איהר מויל איז שטום — —

רחל

צום ערסטען מאָל בעמערקענדיג לאה'ן, שרייט אויס מיט שרעק.

אָרמע פרוי !

הלל

דאָס האָט מען זי אַזוי אוועקגענומען פון בית־עולם, פון די קברים פון איהרע פינף קינדער.

רחל

אָרמע פרוי ! זי איז געווען נישט שטאַרק. ביים בית־עולם־טויער בין איך געבליבען שטעהן און נאָך אַמאָל בעטראַכט דעם אָרט. און פלוצלונג האָב איך וואָס בעגריפען. איך האָב אויפגעהויבען מיין בליק צום הימעל און געזאָגט : גאָט, זעה, מיר לאָזען זיי דאָ איבער אונזערע טויטע און — אונזערע אָבגעפוילטע צווייגען. ביזטו צופריעדען ?

רב יוסף

דו ביזט דיין טאטען'ס טאכטער, דאס זעהט מען גלייך אין דיר. עס רעדט אין דיר דיין טאטען'ס גייסט. רעד ווייטער, טאכ־טער, און שטארק דעם מוט פון די אבהענדיגע.

הלל

מיר דוכט, זי איז צופריעדען באלד פון דער גלות־גזרה און שפיעגעלט זיך מיט איהר שטארקייט אדער — פעסטקייט.

רחל

דאס איז א בייזע בעליידיגונג. עס רעדט אין איהם זיין פא־טער'ס פיינדשאפט צו מיין פאטער.

אביגדור

ענטשולדיג איהם. עס רעדט אין איהם זיין גרויסער שמערץ. ער איז די נאכט נישט געשלאפען און אלץ דורך די גאסען געגאנגען, אום אבשייד צו נעמען פון יעדעם עק און ווינקעל.

הלל

מיין געמיט איז קראנק, מיין קאפ בעטויבט, אלץ אין מיר איז ווי אבגעשטארבען: מיין היים! מיין שטאדט! מיין לאנד! לעגט ארויף די הענד אויפ'ן קאפ.

רחל

וואו איז די פעסטקייט, אויף וועלכער מיר בעטען אין אונזערע טעגליכע תפלות?

הלל

יא, אויף פעסטקייט צו בלייבען טריי אונזער גאט און גלויבען. די האבען מיר אלע; אויך די, וועלכע ליעגען דא און וויינען; אויך איך, אין וועמען דאס הארץ ווערט איצט צוריסען. דאך

די פעסטקייט נישט צו וויינען און נישט צו שרייען, ווען עס טוט אזוי וועה — ניין, די וויל איך נישט. זי איז אכזריות און הארטהערציגקייט. איך וויין אויך נישט. איך בין מאן גענוג צו בעהערשען מיינע טרערען. אָבער איך בעגרייף די וויינענדיגע און איך בין זיי אפילו מקנא, וואָס זיי לאָזען אזוי פריי זייערע טרערען, און וועל נישט ווארפען אדום מיר מיט פראַגען: „ווער וויינט דאָ? פאר וואָס ווערט דאָ געוויינט?"

רחל

דורך די ציינער.

זיי האָבען מיר מיין פאָטער געטויט! פערשטעהסטו עס?

הלל

קוקט זי אָן מיט גרויסע אויגען און לאָזט אַראָב דעם קאָפּ.

בלאנש

אַ דיקע פרוי אין די פיערציגער מיט פול געפּעק אין די הענד, קומט אַרויס פון טויער מיט אַ געיאָמער.

ווי זיי האָבען זיך געגראָבען אין מיינע פעקלעך! מיט וואָס פאר אַ קללה זאָל איך זיי נאָר שעלטען?

דער בעטלער

אַ מאַן ארום פיערציג, אָבגעריסען, מיט שטאָק און לעדיגער טאָרבע, הינטער איהר.

אויך מיך האָבען זיי לאַנג געהאַלטען. זיי האָבען מיר מיין אָרימקייט נישט געגלויבט. איך מוז אויסזעהן, ווי אַ פּער־שטעלטער קצין.

בלאנש

אַראָבלאָזענדיג איהרע פּעקלעך, איבערבינדענדיג זיי און וויינענדיג.

דער אָפיציר האָט מיך דערקאָנט. בלאנש, האָט ער געזאָגט,

טויף דיך בעסער און בלייב מיט אונז. וואָצו זאָלסטו אַלץ פערליערען? — אַלץ פערליערען, האָב איך איהם געזאָגט, אָבער ניט מיין גאָט! איך בין אזוי אויך געגוג זינדיג. ברעכט פּלוצלונג אויס אין אַ יאָמער. פאַר מיינע זינד, אידען, פאַר מיינע זינד! קלאַפּט זיך מיטביידע פויסטען אין דער ברוסט. ברענט מיך! בראָט מיך! פאַר מיינע זינד איז דאָס אַלץ! נעמט איין ברעג שטריקעל אין מויל, וויינענדיג, און בינדט אַ פּעקעל.

דער בעטלער

און דאָ האָט מען זיך גאָר צוזעצט. אויף וואָס וואַרט מען?

שושן

וואָס ביזט ד ו אזוי אונגעדולדיג?

דער בעטלער

ביים אָנהעב וויל איך וויסען שוין דעם סוף. און מוזען מיר געהן, וואָס האָבען מיר פון זיצען?

דעם בלינדען׳ס זוהן

און טאַטע, וואָס זיצען מיר דאָ נאָך?

שושן

מען האָט דאָס טויער דאָך נאָך פון אונז ניט פערשלאָסען.

לוי

און וויים מען כאָטש, וואוהין מען געהט?

שושן

מיר געהען ביז צום ערסטען בעסטען לאַנד, און וואו מען וועט אונז אריינלאָזען, דאָרטען וועלען מיר בלייבען.

דער בעטלער

אין גאַנצען מיין גערדאַנק.

רב יוסף

איך האָב געגנוג פון די קריסטענלענדער. גענוג אויסגעשטאַנען מיך בזיונות, געמוזט אויסהערען שמד־דרשות אין מיין אייגענער שול פון בלוט־דורסטיגע גלחים, בעשיינקט געוואָרען מיט א געלען לאַפּיק... קוקט אָן מיט פעראַכטונג און קאַפּשאָקלען דעם געלען לאַפּיק אויף דער ברוסט. צוגעזעהן, ווי זיי האָבען אונז די הייליגע גמרא׳ס פערברענט, און יאָהרענלאַנג האָב איך שוין אין א גמרא נישט אריינגעקוקט. אָך, אָך, אָך... איבערגעלעבט א פּאָר בלוט־בלבולים... יא, יא... גענוג פון די קריסטענלענדער, גענוג... איך האָב שוין לאַנג געטראַכט צו פערלאָזען זיי. בעסער פיעל צווישען מחמד׳אַנער צו לעבען, אָדער מיט געצענדיענער. נאָר עפּעס האָט מיך שטענדיג צוריקגעהאַלטען. שווער געוועזען אייך צו פערלאָזען. יעצט אָבער בין איך שוין צו אַלט און וויל א ביסעל רוה און פריעדען. כאָטש איינמאָל אָבריכטען אונזער הייליגען יום־טוב פסח אָהן מורא, אז די מענשענליעבענדע קריסטען וועלען אונזערע מצות מיט א ו נ ז ע ר בלוט פערמישען און זאָגען, מיר האָבען אין זיי קריסטליך בלוט אריינגעקנאָטען. איך וועל געהן נאָך אפריקא, נאָך מצרים, און אז גאָט וועט וועלען, ברייגגט ער מיך נאָך ארץ ישראל, דאָס לאַנד פון אַלע לענדער און דאָס ציעל פון אַלע ציעלען.

רב יחיאל

איך מיין, מיר דאַרפען נאָר אריבערגעהן די גרעניץ און בלייבען. איהר וועט זעהן, מען וועט אונז באַלד רופען צוריק.

בלאַנש

אוי, הלואי! איך ריהר מיך נישט אוועק פון דער גרעניץ.

אײן מאַן

איך גײ נאָך שפּאַניען. אין טאָלעדאָ איז יעצט שאַצמײסטער ר׳ שמואל. איך װאָלט געזאָגט, מיר זאָלען אַלע גײן אַהין.

אַ צװײטער

אויף איטאַליען איז יעצט אַ רוהיגער אָרט פאַר אידען.

אַ דריטער

איך װאָלט געזאָגט, מיר זאָלען אַלע גײן נאָך דײטשלאַנד. דער קײזער אַלברעכט איז צו אונז גוט. איך גײ אַהין. מײן טאַטענס ברודער׳ס זוהן װאוינט אין פראַנקפורט.

רחל

װעלכע האָט צוגעהערט מיט אַ ביטערען שמײכעל, שאָקעלט טרויריג מיט׳ן קאָפּ.

ישראל װיל צושפּרײט זײן און פערגרעסערען נאָך דעם גלות. אַלע װערען אויפמערקזאַם און הײבען אויף צו איהר די אויגען. יעדער זוכט אַ װינקעל פאַר זיך, און דאָס גאַנצע פאָלק בלײבט אָהן אַ הײם. די אויפמערקזאַמקײט װאַקסט. הלל קוקט זי אָן פון דער זײט. עטליכע טרעטען נעהנטער צו. נײע הײמען װיל מען גרינדען און די אַלטע האָט מען פערגעסען.

רב יוסף

קרעכצט.

שושן

די אַלטע?

רחל

דאָס לאַנד פון אַלע לענדער, דאָס ציעל פון אַלע ציעלען.

אביגדור

ווי? מאכט אוועק מיט דער האנד.

שושן

און נאָך עטליכע.

ארץ ישראל?

רחל

ארץ ישראל.

שושן

ארץ ישראל? צו ווייט, מיין טאַכטער. איך בין פאר קורצע אָבשטעלונגען. ויסעו ויחנו — דאָס איז אונזער גורל. געצויגען, אָבגעשטעלט זיך און ווייטער געצויגען.

דער בעטלער

אזוי בין איך מיך טאקע נוהג.

רחל

איז בעטלער־מנהג ישראל'ס גורל?

שושן

דו הערסט עס ערסט, שטאָלצע טאָכטער? לאָכען און זיפצען אין עולם. מיר געהען שוין לאַנג ארום, וואוהין די אויגען טראָגען, געהען, וואוהין דער ווינד אונז שטופט. ווי בעטלער קלאפּען מיר אָן אין די טירען מיט אראָבגעלאָזענע קעפּ און אָנגעבויגענע רוקענס, און אונטערטעניג קוסען מיר די האנד, וועלכע מאכט אונז אויף א טיר. אָט יעצט געהט אונזער וועג נאָך דרום, וועלען מיר געהן נאָך דרום און אָבשטעלען זיך ביי דער ערסטער טיר. ארץ ישראל איז ווייט, ליעבע טאָכטער. אזוי ווייט צו געהן וועט אונזער עולם קיין געדולד נישט האָבען.

רחל

ווי, ווען איהר וועט אַלע נאָהנטע טירען געפינען פערשלאָסען?

שושן

פערנאַנדערפיהרענדיג מיט די הענד.

יאַ־אַ.... זיי זיינען דאָך אָבער נישט פערשלאָסען. איטאַליען, שפּאַניען, דייטשלאַנד...

רחל

דאָס איז עס! ישראל ו ו י ל צושפּרייט זיין. פון אַלע זינדען ישראל'ס איז דאָס די גרעסטע. זיינע תפלות זיינען פול פון ציון, אָבער וואָס ער זאָגט, דאָס מיינט ער נישט. ווי קאָן גאָט אויפנעמען זיינע תפלות?

רב יוסף

רעד נישט, טאָכטער, אַזוי. ישראל איז שוין שווער בעשטראָפט. דארפסט זיין שולד נאָך נישט פערגרעסערען. זיין הארץ א י ז אין זיינע תפלות. ער בעט צו גאָט און וואַרט.

רחל

אָך, פערשטאָפּט איז ישראל'ס הארץ, און גאָט'ס צייכען פער־שטעהט ער נישט מעהר.

שושן

וועלכע צייכען?

רחל

דער גירוש. דאָס, וואָס מען האָט אייך פון אייערע אַלטע איינגעזעסענע היימען ארויסגעטריבען.

דער בלינדער

עס רעדט משיח מיט דער מיידעל'ס ליפּען!

אביגדור
ארץ ישראל! דאָס לאַנד איז וויסט, די שטעדט זיינען חרוב, די ערד איז אַ מדבר. וואָס וועלען מיר דאָרטען טון? פער־אָרמטע, בערויבטע, אָהן מיטלען אַ טאָג איבערצולעבען. זיפצען און קרעכצען אין דעם אַרום. וואָס וועלען מיר אין דעם מדבר אָנהעבען? פון וואָס וועלען מיר אונז דערנעהרען? פון וועמען וועלען מיר לעבען?

דער בעטלער
מיין געשעפט איז אין סכנות! איך געה נישט אהין.

רחל
איך רעד פון אַ לאַנד, וואָס מיר האָבען נישט אויפגעהערט צו ליעבען, פון אַ היים, וואו מיר וועלען דאָס היים־געפיהל אָם שטאַרקסטען האָבען.

הלל
אַך, דאָס היים־געפיהל וועל איך אין ערגעץ שוין נישט האָבען. מיין היים — אָט דאָ איז זי געוועזען. פון יעצט אָן בין איך אין גלות; פון יעצט אָן בין איך נע ונד. קרעכצען און זיפצען אין עולם. וואו איך וועל זיין, איך וועל אהער דאָך בייַנקען. ווי ליעב איך יעדען ווינקעל דאָ, יעדעס גראָז און בוימדעל! ווי טייער איז מיר דער הימעל פון אילירען, ווי האַרציג מיר די לופט! אַך, מען ליעבט דעם אָרט נאָר, וואו מען איז געבאָרען, דאָס לאַנד, וואו אונזער וויעג איז געשטאַנען.

רחל
שאָקעלט טרויעריג מיט'ן קאָפּ.

איהר קענט אַלע מיין פאָטער. איהר שטימע ציטערט אויף.

איהר האָט אַלע איהם געקאַנט. ער איז געבאָרען געוואָרען אין איליריען און האָט איליריען שטאַרק געליעבט און איז איהר שטענדיג טריי געוועזען און איבערגעבען. ער האָט זיין ליעבע נישט איינמאָל אַרויסגעוויזען אַלס שאַצמייסטער און דאָקטאָר, און קיין אָפּפּער איז איהם נישט צו גרויס געוועזען פאַר איליריען. דאָך זיין גרעסטע ליעבע איז געוועזען אונזער אַלטע היים, זיין גרעסטע בייַנקענים האָט ער געטראָגען נאָך דעם הייליגען לאַנד. דאָס איז געוועזען זיין נשמה יתירה, און געגעבען איהם אַפּילו דיכטער־פליגעל. איך וועל אַ מזמור פאָרזאָגען אייך, פון מיין פאָטער לאַנג פערפאַסט, איין אויסדרוק פון זיינע האַרציגסטע געפיהלען. איך וויים, ער וואָלט עס בעסער פאָרגעזאָגט. *איהר שטימע ברעכט.* — ער וואָלט געוויס אייערע הערצער געמאַכט הויך און מעכטיג שלאָגען, ווי ער האָט מיין האַרץ אויפגערודערט מיט זיין פאָרזאָג. דאָך — *קעמפּפט מיט וויינען* — זיין מויל, וואָס האָט גאָלד גערעדט... איז... אויף אייביג... שוין פערשלאָסען! *צואוויינט זיך.*

עטליכע פרויען צואוויינען זיך מיט איהר.

רחל

שטאַרקט זיך און העבט אָן פאָרצוזאָגען, צוערסט שטיל מיט אַ פון טרערען דורכגענומענער שטימע, צולעצט זעהר פּאַטעטיש.

וואָס מאַכט מיר ווייך מיין האַרץ און מאַכט עס שמערצליך שלאָגען? שמערצליך, ווייל פון בייַנקענים; בייַנקענים, ווייל פון ליעבע. וואָס טרייבט די טרערען מיר צום האַלז און ברענט מיט נאַסקייט מיר די אויגען? טרערען, ווייל פון בייַנקענים; בייַנקענים, ווייל פון ליעבע. דאָס איז אַ לאַנד אין ווייטען מזרח, אַ שטאָדט, אין איהר האָט גאָט גערוהט. ווען זי נעהט מיר אויף אויף מיין זכרון, ווערט מיט זיסען

שמערץ מיין הארץ מיר אנגעפילט, און פון טיעפען ביינקען צוגים איך מיך אין טרערען. איך זעה זי אין איהר פראכט, די פיעל־בעפעלקערטע, איך זעה זי אין איהר הערליכקייט, די שטאדט, וואו דוד האט געקיניגט. איך קען דאס לאנד דאך נישט און ליעב עס דאך אונענדליך; איך האב עס קיינמאל נישט געזעהן, און הארץ און אויגען זיינען פון איהם פול. דערהער איך נאר איהר נאמען, ציטערט אויף מיין הארץ, זי איז מיין נשמה׳ס חלום אין שלאפען און אין וואכען. ווי ציהט מיך צו דיר, ירושלים, די שטאדט, וואו אונזערע נביאים האבען גערעדט; ווי גאר איך דיך צו זעהן, דו לאנד, וואס גאט אליין האט פאר אונז אויסגעקליבען. ווען גאט ברייגנט מיך צו דיר, וועל איך פאלען אויף מיינע קני און קוסען דיין ערד, ווי א געליעבטער האט נאך קיינמאל נישט געקוסט זיין געליעבטע. מיט מיינע פריידענטרערען וועל איך דיך זאט מאכען, און מיין הארציג יויכצען וועט אויפדונערען דיין לופט. ווער גיט מיר, איך זאל דיך קאנען ארומנעהמען און טוליען זיך צו דיין ברוסט, ווי א קינד צו דער ברוסט פון זיין מוטער! מיין הארץ ווערט מיר צוריסען, איך ווער דערשטיקט פאר ביינקענים. זי וואקסט אין מיר מיט יאהרען, ווערט גרעסער מיט מיין עלטער. ציון, געליעבטע מיין! ירושלים, מיין טייערע געזעלין! זי בלייבט שטעהן גאנץ פערקלערט, די אויגען אנגעשטרענגט אין דער ווייט און אנגעגאסען מיט טרערען. דער עולם איז געריהרט, קיינער בעוועגט זיך נישט; שטילער געוויין.

אביגדור

ווי פאר זיך.

נו, יא, א שיר.

רחל

לאזט לאנגזאם אראב איהר בליק אויף אביגדור׳ן.

איז דאס אלץ, וואס אביגדור דע קארבעי האט צו זאגען? איז אין זיין הארצען ווירקליך אבגעשטארבען יעדעס געפיהל צו אונזער אלטען לאנד?

רב יוסף

ווישענדיג זיך די אויגען.

ווילט איהר מיך, אייער אלטען רב, פאלגען? לאמיר געהן נאך ארץ ישראל. אלע צוזאמען.

דער בעטלער

ביי מיר גע׳פועל׳ט. הייזער וועלען דאך דארטען זיין, ווי?

בלאנש

ווי לאנג קאן אהינצו נעמען?

שושן

דאס איז דער עיקר פראגע.

רב יוסף

בעשליעסען מיר צו געהן נאך ארץ ישראל, וואס מאכט דער גאנג אונז אוים. מיר שטעלען אונז א ציעל און מיר וועלען עס דערגרייכען.

רחל

דאס איז עס, אידען. ווילט נאר, און מיר וועלען שוין אהינצו קומען. איהר האט ערסט א גרויסע העלדישקייט ארויסגע־וויזען און פאר אונזער גלויבען א היימאטלאנד פערלאזען. יעצט האט אין זיך דעם מוט דאס לאנד צו דערגרייכען, מיט

וועלכען אונזער גלויבען איז ענג פערבונדען. ווילט איהר, אידען? ווילט איהר?

געשריי

מיר ווילען! מיר ווילען!

רחל

אין העכסטער עקסטאַזע.

דאַן, אין גאָט'ס נאָמען, אין וועג אריין! בעוועגונג. מען נעמט זיך צום געפעק. געשרייען: אין וועג אריין! אין וועג אריין! געוויין.

דער בלינדער

אין עקסטאַזע.

משיח'ס גייסט איז צווישען אונז!

שושן

שרייט.

שטעהט! די טויערען זיינען אָפען נאָך. מיר דארפען ווארטען. אידען זיינען געווים נאָך אונטערוועגס.

רב יחיאל

אָדער אפשר...

שושן

וואָס קאָן דאָ מעהרער זיין?

רב יחיאל

פיעלייכט — ביי גאָט קאָן אַלץ זיין... פיעלייכט האָבען זיי דאָרטען חרטה? אפשר האָט גאָט אומגעקעהרט דעם קעניג'ס הארץ צו גוטען, און מען וועט אונז באַלד גאָר אומקעהרען צוריק. בעוועגונג, מורמלען.

הלל

ווי אויפגעוואַכט.

גאָט! הויבט אויף די הענד צום הימעל.

רחל

בעקוקט מיט שרעק דעם עולם.

גאָט!

רב יחיאל

אין דער גרעסטער נויט קומט שטענדיג אונז די הילף. אחשורש האָט אַ נאַכט בלויז נישט געשלאָפען, און די אידען אין פּרס זיינען ניצול געוואָרען.

שושן

דאָס וואָלט געווען אַ גרויסער נס.

אביגדור

איך גלויב אין איהם נישט. דער קעניג דאַרף אונזער געלד. זיין קעשענע איז מעכטיגער פאַר זיין האַרץ.

רב יחיאל

דאָס האַרץ פון מלכים און שרים איז אין גאָט'ס האַנד.

בלאַנש

אוי, ווען גאָט בעווייזט זיין חסד... איך בין עס נישט ווערט.

אידען, איך בין עס גאָרנישט ווערט... שלעפּט איהרע פּעקלעך נעהנטער צום טויער.

דעם בלינדען'ס שנור

גאָטוניו, בעווייז דיין נס!

מרים

דו קאָנסט דאָך, גאָט! דו קאָנסט דאָך! מען הויבט זיך אָן
צוצורוקען צום טויער, מען רעדט צווישען זיך אונרוהיג און וואַרם.

דער בלינדער

דאָס קאָן נישט זיין. משיח מוז קומען. דאָס איז אויסגערע־
כענט אין דער משנה פון דעם הייליגען תנאי רבי שמעון בן
יוחאי, אין זיין הייליגען ספר, וועלכער הייסט דער זהר. ווען
דאָס זעכציגסטע אָדער זעקס־און־זעכציגסטע יאָהר וועט איבער־
טרעטען די שוועל פון דעם זעקסטען יאָהרהונדערט פון דער
וועלט, וועט זיך משיח בעווייזען. מיר צעהלען יעצט דאָס
זעקס־און־זעכציגסטע יאָהר. עס איז שנת ה׳ אלפים ס״ו
לבריאת העולם. משיח וועט קומען. אָבער איידער ער קומט,
וועלען זיך די צרות פערגרעסערען, נישט פערקלענערען.

שושן

איך וועל גיכער גלויבען אין גאָט׳ס נס, ווי אין די אויסרעכ־
נונגען פון א בעל מקובל.

מרים

אַך, גאָטוניו, גאָטוניו!

וויעדער אַ געמיש פון שטימען. פלוצלונג ווערט עס שטיל.
די צוויי סאָלדאַטען ברייגען אַרויס אַ געבונדענע געשטאַלט, לעגען
זי אַוועק און טרעטען אַריין צוריק אין טויער.

ערסטער סאָלדאַט

דאָס טויער ווערט יעצט אויף אייביג פאַר אייך פערשלאָסען,
אידען־פאָלק. ווער פון אייך וועט זיך אריינמאַכען אין שטאָדט,
וועט געקעפּט אָדער מיט געוואַלט געטויפט ווערען. אזוי וויל

דער קעניג און די הייליגע קירך! ער טרעט אָב. דאָס טויער ווערט שווער צוגעמאַכט. אַ האַרציגער געוויין ברעכט אויס. הלל פערדעקט זיך דאָס געזיכט מיטביידע הענד, שווער אָטמענדיג.

רחל

מיין פאָטער! מיין פאָטער! פערדעקט זיך דאָס געזיכט און שלוכצט.

אביגדור

דאָס איז דער בטחון. איך האָב געוואוסט.

דער בלינדער

משיח וועט קומען.

רב יוסף

וועמען האָבען זיי דאָ געבראַכט? געהט מיט שושן און נאָך עטליכע צום געבונדענעם. פניני! רב מנחם! ברוך מחיה המתים!

רחל

שרייט אויף

מיין פאָטער! לאָזט זיך לויפען, איהרע בעגלייטערינס נאָך איהר. דער עולם טיילט זיך פאַר איהר פערנאַנדער, גיט איהר דעם וועג. זי לויפט צו צום געבראַכטען, וועלכען רב יוסף און שושן האָבען אויפגעבונדען און האַלטען אונטער די הענד, און וואַרפט זיך איהם אויפ'ן האַלז מיט טרערען און לאַכען. מיין פאָטער! דו לעבסט! דו לעבסט! בעדעקט איהם מיט ווילדע קושען געזיכט און הענד. איך האָב געמיינט, דו ביזט שוין טויט!.. אַך, ווי האָט עס געשריען אין מיר, וואָס איך וויים נישט, וואו דיין געביין איז אהינגעקומען!... איך האָב מיר די ציינער צונויפגעפרעסט, אום

נישט ווילד צו ווערן פאַר שמערץ!... מיין פּאַטער! מיין פּאַטער!

פניני

מיט טרערען אין די אויגען, קוסט די טאָכטער, דריקט איין איהרע באַקען, רוקט אָב איהר געזיכט, קוקט זיך איין איהר איין און רוקט זי ווידער צו און קוסט זי. אַ טאָן פון איינגעהאַלטענעם כליפּען רייסט זיך פון זיין האַרצען, אַ מין מרוקען. ער טוליעט זי צו זיך, דריקט זי צו, דאָס צו איין זייט, דאָס צו דער אַנדערער, בעוועגענדיג זיך שריטווייז נאָך פאָרנט. געריהרט טרעט מען פאַר זיי אָב. רחל'ס בעגלייטערינס געהען נאָך און קוסען די פאַלדען פון זיין מאַנטעל.

רחל

פּאַטער! פּאַטער! — אָה, לאָז מיך דיך אָנזעהן! — ווי גרוי ביזטו געוואָרען! זיי האָבען דיך געפּייניגט! — דיין געזיכט איז גאַנץ צושלאָגען! — דיין שיינעם באָרד האָבען זיי דיר אויסגעצופּט! שרייט־אויף מיט גרויסען שרעק. וועה!... דיינע נעגעל!...

פניני

גלעט זי אום צו בערוהיגען.

רחל

ווי האָסטו געליטען! וועלכע יסורים! אָ, פּאַטער! פּאַטער! פּאַטער'ל!

פניני

אָטעמט שווער, בייסט איין זיינע ליפּען, ווי איינהאַלטענדיג זיך פון אויסצובּרעכען אין אַ גרויסען געוויין.

רחל

זאג! דערצעהל! דערצעהל!

פניני

גיט ארוים א וויינערישען קוויטש פון דעם פעסט איינגעשלאסענעם מויל און פערדעקט זיך דאס געזיכט.

רחל

ציהענדיג זיינע הענד.

פאטער! וואס איז דיר? פאטער!

שושן

ער האט געמוזט דארטען געגוג אנליידען זיך. איך ווייס דעם טעם. קרעכצען און זיפצען: יא, יא! יא, יא!

מרים

ער האט דאך נאך קיין ווארט נישט ארויסגערעדט, אזוי האבען זיי איהם פערגעבען.

פניני

לאזט ווידער ארוים דעם וויינערישען קוויטש.

רחל

פאטער! פאטער'ל! זאג מיך א ווארט! לאז מיך ווידער הערען דיין קול! רעד ארויס, שריי ארויס פון דיר די שמערצען, די בעליידיגונגען... פאטער!

פניני

גלייכט זיך פלוצלונג אויס, עפענט ווייט פערנאנדער דאס מויל און לאזט ארויס א מורא'דיגען געשריי, פעסט אנכאפענדיג רחל'ען.

א־כ־ע!... א שרעק לויפט דורך דורכ'ן עולם. מען טרעט אב מיט דערשראקענע בליקען.

רחל

טרייסעלט זיך אין גאַנצען קערפּער, די הענד אויפ'ן געזיכט, די אויגען אויסגעגלאָצט אויפ'ן פאָטער.

פניני

שטאַרקער און וויינערישער, מיט די הענד ציוגענדיג אויפ'ן מויל.

אַ־כ־ע!... צואוויינט זיך. בעוועגונג אין עולם, מען טרעט אָב פון איהם מיט שרעק, שעפּטשענים: אָי, וועה, די צונג... די צונג... די צונג...

רחל

שרייט אויף אין גרעסטען שרעק.

די צונג! די צונג האָבען זיי איהם אויסגעשניטען! פאַלט. הלל כאַפּט זי אונטער און לעגט זי פאַרזיכטיג אַוועק. די בעגליי־טערינס עוסק'ן זיך אַרום איהר, מינטערן זי אויף, בעגיסענדיג זיך מיט טרערען. ביים אויפוואַכען צושרייט זי זיך היסטעריש. — רב יוסף, שושן, אביגדור, רב יחיאל און אַנדערע שטעהען אַרום פניני'ן אין גרויסען שרעק.

לאה

העבט זיך פּאַמעלעך אויף, קוקט אָן רחל'ען און ווענדט איהר בליק אויף פניני'ן, בישט אַבוועגדענדיג איהם מעהר פון איהם.

פניני

הערט אויף צו וויינען, טריקענט זיך דאָס געזיכט, עפענט־אויף די אויגען, קוקט זיך אַרום, געהט־צו צו רחל'ען און לעגט אַרויף אויף איהר אַ האַנד.

רחל

שוידערט אויף.

פאָטער! פאָטער! קעהרט זיך אום מיט'ן געזיכט צו דער ערד און וויינט.

פניני

אַ־כ־ע, גע־או־גג! העך־ך־ך אוף־ף־ף! ווען זי הערט נישט אויף, ציי‌גט ער די אַרומיגע, אַז ער וויל שרייבען.

רחל

געהט־צו צו אַ קליינעם פּעקעל, נעמט פון דאָרטען אַרויס אַ שרייב־ברעטעל מיט אַ גריפעל און גיט עס פניני׳ן.

פניני

שרייבט עפּעס אויף, קלאַפּט אָן רחל׳ען און רוקט איהר דאָס ברעטעל אונטער׳ן געזיכט.

רחל

צוקט צוזאַמען און שרייט־אויף.

פניני

גיט איבער דאָס ברעטעל הלל׳ן, ער זאָל עס איהר איבערלייענען.

הלל

איבער רחל׳ס קאָפּ, געריהרט.

הער־אויף צו וויינען, שרייבט דיין פאָטער דיר. בערוהיג דיך, קום צו דיר. פון היינט אָן און ווייטער מוזטו זיין זיין צונג.

פניני

שאָקעלט טרויעריג מיט׳ן קאָפּ.

מאַ־ן־ן או־נ־נ־נ! ער ברענגט אַרויס די ווערטער זעהר לאַנגזאַם, אַרויסרעדענדיג דעם נ פון דער נאָז, ג, ר, פון האַלז, פ מעהר אַרויס־געבלאָזען.

רחל

האַלט גלייך איין איהר וויינען, קעמפּפענדיג שטאַרק.

פניני

קוקט זיך אַרום, בעטראַכט דעם עולם; זיין בליק פאַלט אויף אביגדור׳ן.

אביגדור

איילט צו איהם צו מיט איין אויסגעשטרעקטער האַנד.

מיר זיינען געוועזען שונאים, מנחם פניני, אין פיינדשאַפט האָבען מיר אָבגעלעבט אונזער לעבען, קנאה האָט צווישען אונז געהערשט...

פניני

מאַכט אַ פּראָטעסט־בעוועגונג.

אביגדור

עס מאַכט נישט אויס, ווער ווער ווער האָט מקנא געוועזען. עס מאַכט אויך נישט, ווער איז שולדיג אין אונזער פיינדשאַפט. יעצט הערט זי אויף. יעצט איז אַלץ פערגעסען.

פניני

טרייסעלט איהם די האַנד זעהר שטאַרק.

שושן

שותפות׳דיגע צרות בריינגען פריינדשאַפט און שלום.

דער בעטלער

ווען פון קריעגען־זיך קאָן קיין נוצען נישט ארויסקומען מעהר.

פניני

שאָקעלט־צו מיט׳ן קאָפּ מיט אַ ביטערען שמייכעל.

רב יוסף

ווי דערמאָנענדיג זיך עפּעס, פיהרענדיג מיט דער האַנד איבער׳ן געזיכט, ווי ער וואָלט געוואָלט אַראָבשאַרען עפּעס אַ שווערען דרוק.

נו, ברידער און שוועסטער, דאָס טויער איז אויף אייביג פון אונז פערשלאָסען געוואָרען. לאָמיר גהען. מעהר האָבען מיר נישט וואָס צו ווארטען. צוזעגענט אייך מיט אייער מוטער־שטאָדט, נאָר אָהן טרערען, אויב איהר קאָנט. מיט מוט און שטאָלץ. געדיינקט, וואוהין מיר געהען יעצט. — בלייב אין שלום, אילירייען! אונזער גרויסען דאנק דיר פאַר דאָס גוטע, וואָס מיר האָבען אין דיר איבערגעלעבט, און פאַר דאָס בייזע וועסטו מוזען רעכענשאַפט אָבגעבען פאַר דעם דיין אמת. מיר זיינען דיר געוועזען טריי, פון גאַנצען הארצען האָבען מיר דיך געליעבט, נאָר דו האָסט אונזער ליעבע מעהר נישט געוואָלט. גאָט זאָל דיך משפט'ן, אָבער מיט מעהר ליעבע און רחמנות, ווי דו האָסט אונז געמשפט. בלייב אין שלום! געוויין אין עולם. בעוועגונג, מען נעמט זיך צום געפעק.

פניני

שטעהט מיט פערגלייסטע אויגען, שווער אָטמענדיג.

רחל

שטעהט־אויף און פאַלט צו איהם צו.

פאָטער!

רב יוסף

רב מנחם, דיין טאָכטער האָט דאָ פריהער אין דיין גייסט גערעדט און אונז צו ארץ ישראל איבערגערעדט.

פניני

שרייט איבעררעשט אויף.

גאָ־ק!

רב יוסף

יא, זי האָט אונז געזאָגט, וואָס דו וואָלסט אונז געזאָגט, און

ווייל האָבען מיר אונז אויסגערופען צו געהן אין אונזער הייליג לאַנד.

פניני

העבט אויף רחל׳ס קאָפּ אין פריידיגער בעגייסטערונג, קוקט זי אָן מיט אויגען פול ליעבע, און רופט אויס אין עקסטאַזע, די אויגען אויפגעהויבען צום הימעל.

גאָ־ק, מאַ־ן און־נ־ג־ג!

רב יוסף

דיין צונג, יא, דיין צונג. זיי יעצט אונזער פיהרער, פניני. ברייננ אונז אין דאָס לאַנד פון אונזער ביינקענים, אין אונזער אַלטע היים.

פניני

בעיאָהט מיט אַ שטאַרקען שאָקעל מיט׳ן קאָפּ, די אויגען אַלץ נאָך אויפגעהויבען.

אַ! קוקט זיך אַרום, זיין בליק פאַלט אויף דער ספר תורה אין רב יוסף׳ס אָרם. ער פאַלט צו איהר צו, נעמט זי אַרום, דריקט זי צו זיך, העבט זי אויף מיטביידע הענד און ווערט פערגליווערט אין אַ שטילען געבעט. עס ווערט שטילער, ווי נישט צו שטערען איהם.

לאה

געהט אַרום איהם אַרום, אָנקוקענדיג איהם מיט אַ מין איבערראַשטען בליק.

פניני

דרעהט זיך אויס צום עולם, די ספר תורה האַלטענדיג אין דער הויך. און מיט פעסטע לאַנגזאַמע טריט געהט ער צום וועג לינקס.

רחל

אויסשפּרייטענדיג די הענד, מיט בעגייסטערונג.

אין וועג אַריין! ווענדט זיך צו איהר קלומיק און העבט איהם

אויף אויף זיך. דער עולם הערבט זיך אָן צו ריהרען. שטילער, איינגעהאַלטענער געוויין.

רחל

די אידען פון מצרים האָבען א שירה געזונגען. עס האָט איין אייגענע היים פון דער ווייטענס זיי געוואונקען. דיזעלבע היים ווינקט אויך יעצט צו אונז. הערט אויף צו וויינען, לאָזט דעם יאָמער אָב. זינגט, אידען, שירה, זינגט א לויב צו גאָט! — זינגט א לויב צו גאָט!

פאָרהאַנג פאַלט לאַנגזאַם ווערליג זי רעדט.

צווייטער אקט

א לאַגער ביים ברעג ים, וועלכער ליעגט אין הינטערגרונד. פון לינקס, אין מיטען, קומט אַרויס אַ וועג, וועלכער ציהט זיך ביז אין מיטען סצענע און פערבויגט זיך דאַן נאָך הינטען צום ים, פיהרענדיג אַראָב באַרג און בעגרענעצענדיג לינקס אַ הויכען פעלזען, וועלכער געהט משופּע'דיג פון ים צום וועג. אַ גרויסער בוים וואַקסט אַרויס פון פעלזען רעכטס. רעכטס און לינקס צעלטען; לינקס, כמעט הינ־טער דעם פאָרנסטען צעלט, שטעהט אַ בוים — מען הערט די כוואַליעס און קינדער־קולות פון ברעג.

דער בעטלער

געהט אום רעכטס פון צעלט צו צעלט, בלייבט שטעהן נישט וויט פון יעדער עפענונג, בויגט אָן דעם קאָפּ, שטרעקט אויס די האַנד, נעמט זי אַוועק, ווי ער וואָלט עפּעס געקראָגען, שפּאַרט זי אַריין אין זיין טאָרבע, דאנקט מיט'ן קאָפּ, בעוועגט מיט די ליפּען; איין אַנדערסמאָל מאַכט ער איין אונצופריעדען געזיכט, ווי ער וואָלט גאָרנישט געקראָגען, לאָזט אַראָב די האַנד מיט אַ זיפץ און געהט אוועק איין אַנגערוקטער.

בלאַנש

לויפט ארויף פון אונטער'ן באַרג.

וואָס זוכסטו אין מיין צעלט? וואָס ווילסטו דאָרטען?

דער בעטלער

פּראַקטיקע, נישט מעהר ווי פּראַקטיקע. איך וויל מיין ארבייט נישט פערגעסען.

בלאַנש

ביי מיר איז אַלץ פעסט איינגעבינדען. וועסט גאַרנישט קאָנען גנב'ענען.

דער בעטלער

איך גנב'ע נישט, איך בעטעל בלויז. זעהסטו נישט, ווי איך האַלט מיין קאָפּ געבויגען? פאַר וואָס דערקען איך גלייך אָן דיר, ווי דו פערדיענסט דיין ברויט. האָסט אויך געדאַרפט צווזעהן, דו זאָלסט דיין אַרבייט נישט פערגעסען.

בלאַנש

שרייט.

הערט, אידען, ווי ער רעדט! פול ניבול איז זיין מויל. פאַר וואָס האָט מען אי הם זיין צונג נישט אויסגעשניטען?!

דער בעטלער

און דיך האָט מען געדאַרפט אין גאַנצען צושניידען און צו־שינדען.

בלאַנש

דו, בעטלערל, איך כאַפּ דיך אָן און שמיים דיך גלייך אין ים אריין.

דער בעטלער

אין ים פון דיין זנות? דאָס וועט דיר נישט געלינגען, ווי איך בין אַ מאַן!

בלאַנש

טפו! פערשווינדט אין איהר צעלט.

דער בעטלער

טפו דיר אויף! שטרעקט אויס די האַנד צו דער עפענונג און נעמט זי גלייך אַוועק צוריק, פערקרימענדיג דאָס געזיכט, פול עקעל און פעראַכטונג, און געהט ווייטער. ביים פאָרנסטען צעלט לינקס געהט צו איהם אַרויס רחל.

רחל

ווילסטו וואָס?

דער בעטלער

איך וויל גאָרנישט, עהרענמיידעל. איך פראַקטיציר בלויז.
געהט ווייטער און פערשווינדט צווישען די צעלטען.

רחל

בלייבט שטעהן אין דער עפענונג פון איהר צעלט, קוקט צום ים און צום ענטגעגענדיגען צעלט רעכטס און געהט זיך דורך, וואַרפענדיג שנעלע בליקען צום צעלט. צולעצט בלייבט זי שטעהן נעבען בוים, דעם בליק אַנגעווענדט צום צעלט, אונרוהיג, גנבה'דיג.

הלל

קומט אַרויס פון דעם ענטקעגענדיגען צעלט.

רחל

פערפלאָמט זיך, מאכט אַ בעוועגונג, ווי אַוועקצוגעהן.

הלל

שטעלט זי אָב מיט אַ האַנדבעוועגונג.
דו זוכסט עמיצען? זאָג מיר, און איך וועל איהם דיר ברייננען.

רחל

איך האָב מיינע בעגלייטערינס.

הלל

זוכסטו זיי פיעלייכט?

רחל

זיי זיינען אין זייער צעלט.

הלל

עס איז דער זעקסטער טאָג מיר זיינען שוין צוזאמען.

רחל

איך האָב אויך אַזויפיעל אָנגעצעהלט.

הלל

רחל!

רחל

וואָס מאַכט דיין מוטער?

הלל

א דאַנק. זי ליעגט גאַנץ רוהיג. דאָך — — — —

רחל

אַך, דער ים איז שיין! איך קוק און קאָן מיך פון איהם נישט אָבקוקען. און ביי נאַכט בין איך געלעגען אויף מיין געלעגער, דער שלאָף פערטריבען פון מיינע אויגען, און האָב אויפגענומען אין מיר די שלעג פון זיינע כוואַליעס, ווי די געטליכע מוזיק.

הלל

דו ווילסט מיך נישט הערען.

רחל

האָסטו וואָס געזאָגט? איך ר'עד דאָך, און וואָלט געקאָנט

נישט אויפהערען צו רעדען. אַט דאָרטען ווייט, ווייט אויף יענער זייט ים ליעגט דאָס לאַנד פון אונזער טרוים, ליעגט דאָס לאַנד פון אונזער ציעל.

הלל

פינסטער.

אין מיין טרוים זעה איך אילירעיען. און — — דיך.

רחל

פערלעגען.

האהא... מיך געפינסטו אין אילירעיען נישט. דיין טרוים איז פאַלש.

הלל

דאָך איך זעה דיך אין מיין טרוים. די קינדער ביים ים לאַכען אויף.

רחל

הער, ווי די קינדער לאַכען! עס איז זיי, ווי גאָט וואָלט בע־שאַפען דעם גרויסען ים פאַר זיי, צו שפּיעלען זיך מיט איהם.

הלל

רחל, איך האָב פון דיר געטרוימט.

רחל

ווי? אַך, יא! איך האָב עס שוין געהערט. ווער רעדט דען פון חלומות! חלומות זיינען נאַריש... די קינדער לאַכען. וויע־דער! איך לויף צו זיי. איך וויל זיי זעהן שפּיעלען.

הלל

כאַפּט זי אָן פאַר דער האַנד.

רחל!

רחל

שטיל.

הלל, לאָז מיך גײן.

הלל

פֿאַרשטעל דיך נישט.

רחל

װי — מײנסטו עס?

הלל

דו האָסט מיך פֿריִער מיט דײַנע אױגן געזוכט.

רחל

עס איז געװען נישט שײן פֿון דיר, פֿון דײַן צעלט מיר נאָכ־צושפּירן.

הלל

הײַנט בײַ דער נאַכט האָט אַ געװײן מיך אױפֿגעװעקט, אײן עלנדער און ביטערער, אַ יאָמער, װעלכער האָט דורכגעדרונגען מיר האַרץ און נירן.

רחל

איך האָב גאָרנישט געהערט און איך האָב דאָך קױם געשלאָפֿן.

הלל

יאָ, דו האָסט גאָרנישט געהערט, דו װילסט אױך גאָרנישט הערן. װאָרום דאָס האָט מײַן ליעבע אין מיר געװײנט, װי אײן עלענד קינד, װאָס זוכט זײַן הײם. דאַן בין איך שױן די גאַנצע נאַכט געלעגן מיט װײַט אָפֿענע אױגן און אַרױסגע־קוקט אױף דײַן צעלט, און אױך דעם גאַנצן פֿאַרמיטאָג איז

מיין אויג געוועזן אהער געוואנדערט. איך האָב געזעהן, ווי אין דער פריה ביזטו ארויס און אין דער עפענונג פון דיין צעלט געשטעלט זיך, דיין אויג אויף מיין צעלט געווענדעט, און די ביינקענים, וועלכע איך קען יעצט אזוי גוט, איז אויך אין דיין בליק געלעגען. איך בין אויפגעשפרונגען מיט דיין נאָמען אויף מיינע ליפּען — אָבער דיין פאָטער איז צו דיר ארויס. דאָך ווי האָב איך אין מיר געוויכצט און מעהרער נאָך געביינקט, ווען דו האָסט פון דיין פאָטער דיין בליק אוועקגע׳גנב׳עט און מיר איהם צוגעוואָרפען?

רחל

דיר?

הלל

נו יא, מיין צעלט, דער עפענונג אין איהם.

רחל

מיט געשלאָסענע אויגען.

דיר! דיר!

הלל

אויפויכצענדיג.

רחל! נעמט זי אין זיינע אָרמס און דריקט אַרויף אַ קוס אויף איהרע ליפּען. זיי שטעהען אַ ווײלע ווי פערגליווערט.

רחל

גיט זיך פלוצלונג אַ כאַפּ און וויל איהם אָבשטופּען פון זיך.

ניין! ניין!

הלל

מיין געליעבטע!

רחל

ניין, ניין! אונמעגליך!

הלל

ווי? וואָס איז אונמעגליך?

רחל

מיין פאָטער...

הלל

דיין פאָטער וועט אונז אין וועג נישט שטעהן, און מיין פאָטער וועט אויך אונזער גליק נישט שטערען.

רחל

דו ווייסט נישט, וואָס מיין פאָטער האָט פאַר!

הלל

האָט פאַר? האָט ער מיט דיר וואָס פאַר? האָט ער אויסגעקליבען פאַר דיר איין אַנדערן? איז דער אַנדערער דאָ מיט אונז?

רחל

שאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

ניין, ניין... עטוואָס אַנדערס... גאַנץ אַנדערס...

הלל

וואָס זאָל עס זיין אַזוינס, וואָס זאָל זיך שטעלען צווישען אונז אונמעגליך אוועקצורוימען?

רחל

דאָס קאָן איך דיר נישט זאָגען. דאָס איז אַ סוד. מיין פאָטער'ס גרויסער סוד.

הלל

דאַן... קעהרט אַוועק דאָס געזיכט. איך אונגליקליכער! קלאַפּ אויף קלאַפּ! די מוטער, די היים, יעצט...

רחל

איך האָב דערפאַר געוואָלט מיין געפיהל פון דיר בעהאַלטען. דו האָסט עס ביי מיר אויסגענאַרט!

הלל

ליידענשאַפטליך.

דאָך דו ליעבסט מיך! ליעבסט מיך! זאָג עס מיר... איך וויל עס הערען! אָה, מיט אַלע פיבערען פון מיין נשמה וויל איך עס אויפנעמען פון דיר! זאָג עס מיר! דו ליעבסט מיך! ליעבסט מיך!

רחל

מיט געשלאָסענע אויגען.

איך — ליעב — דיך!

הלל

אויפּוויכצענדיג.

אָה! פּאַלט פאַר איהר אויף די קני, מיט די הענד אויפ'ן געזיכט, איינטוליענדיג זיין קאָפּ אין איהר קלייד.

רחל

ווי פריהער, אַרויפלעגענדיג איהר האַנד אויף זיין קאָפּ.

איך — ליעב — דיך! קינדער לויפען־אַרויף פון ברעג און לאָזען זיך אויפ'ן וועג לינקס מיט געלעכטער און געשרייען. רחל ציטערט אויף און מאַכט אויף די אויגען.

הלל

דאָס איז — ערוואַכונג. שטעהט לאַנגזאַם אויף.

רחל

פערדעקט זיך דאָס געזיכט מיטביידע הענד.

הלל

ווען איינער שטעהט צווישען ים און פעלזען, וואָס קאָן זיין זיין סוף?

רחל

שוידערט אויף און שטרעקט צו איהם אויס אַ האַנד, די אויגען אַלץ נאָך צוגעשלאָסען.

הלל

דאָס וועט זיין מיין סוף צווישען מיין ליעבע און דיין פאָטער׳ס סוד.

רחל

הלל, דו טוסט מיר וועה!

הלל

ליידענשאַפטליך.

איז גאָר קיין האָפנונג נישטאָ פאַר מיר? זאָג, איך קאָן עס דאָך קוים גלויבען. מיין פאָטער האָט געזאָלט בעגעבען זיך נאָך איטאַליען, אונזערע וועגען, דיינער און מיינער, האָבען זיך געזאָלט פערנאַנדערגעהן אויפ׳ן צווייטען טאָג פון אונזער גלות. דאָך פלוצלונג וויל מיין אונגליקליכע מוטער נישט אָבשטעהן פון דיין פאָטער, און מיר זיינען געצוואונגען נאָכצוגעהן נאָך איהר. און איך און דו, מיר געהען ווייטער צוזאַמען, און מיט יעדען טאָג, מיט יעדער שעה, מיט יעדען שריט וואַקסט די

געטליכע ליבע אין אונז. דאס האט דאך גאט געווים געוואלט, דאס האט ער דאך אונז צונויפגעפיהרט. און קיין אנדערער שטעהט אונז נישט אין וועג — ווי? דו האסט עס דאך אזוי געזאגט. קיין אנדערען האט דיין פאטער דאך פאר דיר נישט אויסגעקליבען?

רחל

ניין. שטיל און לאנגזאם. ער וויל פאר זיך מיך האבען.

הלל

ווי? וואס זאל דאס בעדייטען? וועלכען קרבן וויל ער פון דיר?

רחל

הערסט דאך, הער — נאר שווער מיר פריער... ניין, דו דארפסט נישט שווערען. דו וועסט, וואס איך וועל דיר דערצעהלען, גלייך פערגעסען. איך וויים, מיט צוואנגען וועט מען עס פון דיר נישט ארויסרייסען.

הלל

דיין סוד וועט זיין מיר הייליג, רחל.

רחל

ארומקוקענדיג זיך און אראבלאזענדיג די שטימע.

ווי נאר מיר וועלען אונז אין הייליגען לאנד בעזעצען, מיר אלע די ארויסגעטריבענע פון אילירען, וויל מיין פאטער אלע גלות־לענדער בערייזען, וואו אידען וואוינען נאר, און רופען זיי צוריק אין דער אלטער היים.

הלל

נישט בעגרייפענדיג.

נו, און?

רחל
מוז איך דאָך מיט איהם. ער וועט משה זיין, איך זיין אהרן.
דער קאָפּ ער און דער שטאַרקער ווילען, איך זיין צונג.

הלל
דאָס אַלזאָ!

רחל
איך מוז זיין פריי און איהם אַליין געהערען.

הלל
דיין פאָטער וויל משיח זיין!

רחל
ווער עס קומט און רופט די אידען אַרויס פון גלות, און פיהרט זיי אויך פון איהם אַרויס, דער איז משיח, דער איז דער אויס־לייזער.

הלל
דאָס איז מיין גלויבען אין משיח נישט. נישט ווער עס קומט, נאָר איינער וועט עס זיין, פון גאָט געשיקט און פון דוד'ס הויז.

רחל
ווי ווייסטו דאָס דערקענען? נישט אין אָנהעב דאָך, נאָר אין סוף, ווען די אויסלייזונג וועט געשעהן.

הלל
דאָך משיח אַליין וועט וויסען, אז ער איז פון גאָט געשיקט. איהם וועט גאָט עס קלאָר גענוג ענטפּלעקען.

רחל
אין דעם פינסטערן קערקער־קעלער, געפּייניגט און געמאַטערט

אין שרעקליכע יסורים, די צונג ארויסגעשניטען, ווייל אין זיין שמערץ איבער דער גירוש־גזרה האט ער זיך דערוועגט א הארב ווארט ארויסצורעדען געגען דעם קעניג, האט מיין פאטער געזעהן א זעהונג.

הלל

אז ער איז — ?

רחל

ער איז געלעגען און האט אויף דעם טויט געווארט, וועלכער איז איהם געוועזען זיכער. דאך זיין קאפ האט נאר געטראכט פון דעם אידישען גורל, וועלכער איז אזוי שרעקליך, און זיין הארץ האט אין איהם געיאמערט פון פערצווייפלונג. און פלוצלונג איז איהם געוועזען, ווי ער וואלט א קול געהערט, וואס האט צו איהם געזאגט: „דו וועסט נישט שטארבען. דו וועסט ארויס פון דאנען און ארויספיהרען די אידען פון דעם גלות!" און עס איז איהם געוועזען, ווי זיין צונג איז איהם ווידער אויסגעוואקסען.

הלל

זיין צונג איז איהם נישט אויסגעוואקסען, רחל.

רחל

דאך איז ער לעבען געבליבען און איז ארויס, און איך בין זיין צונג געוועזען און האב מיט זיינע ציון־געדאנקען אויף דעם עולם איינגעווירקט.

הלל

גלויבסט דו, אז דיין פאטער איז משיח?

רחל

נאָך אַ קליינעם שווייגען, שטיל.

מיר איז ער מיין פאָטער.

הלל

דאָס הייסט?

רחל

דאָך בין איך זיין צונג און וועל עס שטענדיג זיין. איך וועל דעם קלענסטען געדאַנק אַרויסלייענען פון זיינע אויגען, יעדער אָטעם זיינער וועט אַריינגעבען מיר די פייערדיגסטע ווערטער. איך וועל געהן מיט איהם —

הלל

און אונזער יונגע ליעבע, רחל?

רחל

מאַכט זיך נישט הערענדיג, דאָך איהר שטימע ציטערט־אויף.

און אָברופען וועלען זיך אויף אונזער רוף אַלע גלות־קינדער. די פיעל אָנגעליטענע, די אייביג פּערפאָלגטע, די ערגיץ נישט זיכערע, זיי וועלען אַלע געהן נאָך אונז. די נאָך רוה בייגקענדיגע, זייער אַלטע היים געדיינקענדיגע, זיי וועלען געהן נאָך אונז. פון מזרח און מערב און צפון און דרום וועלען זיך ציהען מחנות, מחנות אידען צו זייער אַלטער היים, די אַלטע ליעבע אויפגעפלאַקערט, מיט די גרעסטע האָפנונגען און דער העכסטער פרייד!

פניני

קומט ארויס פון זיין צעלט; זיין געזיכט דריקט־אויס פיעל איבער־ראַשונג און פרייד.

אַ־כ־ע!

רחל

לאָזט זיך צו איהם.

פאַטער!

פניני

נעמט זי אויף אין זיינע ארמס און דריקט זי שטאַרק צום האַרצען און קוסט זי און האַליובעט זי. צולעצט, האַלטענדיג זי צוגעדריקט צו זיך, ווענדעט ער זיין בליק אויף הלל'ן — אַ דורכדרינגענדיגען, פאַרשענדי־גען בליק.

הלל

רוהיג, נאָך אַ קליינעם שווייגען.

רב מנחם פניני, איך ליעב דיין טאָכטער.

פניני

שוידערט־אויף, קרעכצט אַרויס

א—א! ווענדט זיין בליק צו רחל'ן, שנעל אויפהעבענדיג איהר קאָפּ.

רחל

לאָזט אַראָב די אויגען.

הלל

זי ליעבט מיך אויך.

פניני

שרייט דערשראָקען אויף.

רחל

ניין, ניין, פאָטער! איך בלייב מיט דיר, איך בלייב דיר טריי. איך ליעב איהם היים און שטאַרק — איך האָב איהם נאָך נישט

גענאַגט, ווי איך ליעב איהם. אָבער דו ביזט מיר איבער אַלץ —
איבער מיין לעבען, איבער מיין ליעבע.

פניני

כאַפּט זיך פאר'ן קאָפּ, קרעכצט, סקריעט מיט די ציינער, טאפּעט־אויף מיט'ן פוס, שלאָגט זיך מיט פערצווייפלונג אויפ'ן מויל און אָטעמט שווער.

רחל

וואַרפענדיג זיך פּאַר איהם אויף די קני און אָנכאַפּענדיג זיינע הענד.

ניין, ניין, פאָטער! פאָטער! נישט אזוי לײדען! מיין הארץ צוברעכט! מיט געוויין. איך קאָן עס נישט זעהן! איך קאָן עס נישט זעהן!

פניני

בערוהיגט זיך ביסלעכווייז, האַלטענדיג צוגעמאכט די אויגען. דערנאָך עפענט ער זיי אויף, קוקט־אָן הלל'ן און רחל'ן, בעפרייט אַ האַנד, און וויזט צוערסט אויף הלל'ן, דערנאָך אויף איהר און זיך.

רחל

קוקט אויף איהם נישט פערשטעהענדיג.

פניני

חזר'ט איבער זיינע בעוועגונגען שטאַרקער.

ע—ככב מי' אונ' ?

רחל

בעגרייפענדיג.

צו איז ער מיט אונז, דאָס ווילסטו ויסען?

פניני

בעיאהט מיט קאָפּ, שטרענג אַרויסרעדענדיג.

אָ!

רחל

לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ.

פניני

אָטעמט שטאַרק, דעם בליק געווענדעט אויף הלל'ן, און מיט געבעט אין די אויגען ציִיגט ער אויף רחל'ען.

אי' מאַ־ז'ן 'אונ־ג־ג.

הלל

איך וועל זי פון דיר נישט אָוועקנעמען, רב מנחם, אָבער נעם זי דו פון מיר נישט אַוועק. גיב זי מיר. און דיינע וועגען וועלען זיין מיינע וועגען, וואוהין דו וועסט דיך ווענדען, וועל איך זיין הינטער דיר. און קאָן איך פאַר דיר נישט רעדען, וועל איך דאָך נישט שטערען, זי זאָל זיין דיין צונג.

פניני

קוקט איהם פעסט אָן.

רחל

שטיל, לאַנגזאַם אויפהעבענדיג די אויגען, מיט געבעט.

פאָטער!

פניני

אָטעמט שטאַרק, דעם בליק געווענדט אויף הלל'ן, דערנאָך טראָגט ער אַריבער זיין בליק אויף רחל'ן; טרערען בעווייזען זיך איהם אין די אויגען, זיין געזיכט צוקט. ער בעפרייט זיך פאַמעליך פון רחל'ן, דרעהט זיך אויס, טרעט אָב עטליכע שריט. שטעהט אַ ווײלע רוהיג, די אויגען אויפגעהויבען צום הימעל, טריקענט זיך די אויגען, נעמט אַרויס דאָס שרייב־ברעטעל פון בוזים און שרייבט עפּעס אויף איהם. אויפשרייבענדיג דרעהט ער זיך ווידער לאַנגזאַם אום און טראָגט צו דאָס

ברעטעל צו הלל׳ן און רחל׳ן, וועלכע האָבען נאָכגעקוקט זיינע בעוועגונגען מיט שמערץ און טרויער.

רחל

מיט איבערראַשונג.

אין ארץ ישראל וועט זיין די חתונה! ווארפט זיך פניני׳ן אויפ׳ן האַלז. אָ, פאָטער!

פניני

דריקט זי צו זיך שטאַרק צו, קוסט זי אויפ׳ן שטערן.

הלל

גאָט זאָל דיך בענשען, רב מנחם!

פניני

קוקט איהם וויעדער פעסט אָן, גיט איהם די האַנד.

הלל

כאַפּט זי געריהרט. קוסט זי.

פניני

מיט צוגעדעקטען געזיכט און אויגען פול טרערען, בעפרייט זיך פון הלל׳ן און רחל׳ן, ווענדט זיך אום און געהט צו זיין געלט.

הלל

מיט אויסגעשפרייטע ארמס.

רחל!

רחל

ווארפט זיך אין זיינע ארמס.

מיין הלל! זיי גיסען זיך צונויף אין אַ קוס. — פלוצלונג גרויסע בעוועגונג לינקס, לויפעריי און געמורמעל.

געשרייען

א רייטער איילט צו אונז! א רייטער טרייבט צו אונז! —
גאַנץ ווייט הערט זיך אַ געשריי: פרייד! פרייד! א גרויסע בשורה! פרייד! פרייד!

פניני

אין דער עפענונג פון זיין צעלט, ציטערט־אויף, מאַכט אַ פּאָר שריט צום וועג און קוקט אין דער זייט פון דעם טומעל מיט ווייט פערנאַנדער־געעפענטע אויגען.

הלל

שטיל, ווי בעטרונקען.

דו הערסט, פרייד רופט מען! יא, פרייד! פרייד און גליק!

רחל

מיין טייערער! מיין איינציגער!

הלל

צום ערסטען מאָל הער איך דיין שטימע אזוי זיס און ווייך.
געליעבטע! גיעסען זיך ווידער צונויף אין אַ קוס. — די געשרייען זיינען שוין נאָהענט.

רופען

משולם איז עס! — דאָס איז משולם! — משולם ברייננט א פרעהליכע בשורה!

אביגדור

לויפט אַרויס פון זיין צעלט און לאָזט זיך צום וועג לינקס. רב יחיאל, שושן, בלאַנש און נאָך עולם לויפען דורך פון רעכטס. משולם אין רייטערקליידער טרעט אויף, אַרומגערינגעלט פון אַ גרויסען עולם מענער,

פרויען און קינדער. הלל און רחל לאָזען זיך אָב און קוקען מיט פער־וואונדערטע גליקליכע אויגען אויף די אָנקומענדיגע.

משולם

פרייד! פרייד! פרייד! א גרויסע בשורה! הילף און רעטונג!
וואו איז דער רב? וואו איז פניני? אָה, דאָ איז דע קארבעי!
דאָ איז אויך רב שמואל שושן!

געשרייען

וואָס איז די בשורה? — זאָג דאָך! זאָג דאָך! — די בשורה!
די בשורה!

רב יוסף

קומט פון רעכטס און שפּאַרט זיך דורך דורכ׳ן עולם.

א גרויסע בשורה? דאָס איז געווים וואָס פון גאָט׳ס חסדים.

פניני

גיט פּלוצלונג אַ ציה דעם אָטעם, ווי ער וואָלט עפּעס בעגריפען, רוקט זיך אָב צום בוים נעבען הלל׳ן און רחל׳ן, מען זאָל איהם נישט בע־מערקען, כאַפּט אָן רחל׳ן פאַר אַ האַנד און בלייבט שטעהן פול שפּאַנונג.

משולם

מאַכט אַ בעוועגונג, מען זאָל שווייגען.

איהר שווייגט און הערט, ווי גרוים עס זיינען גאָט׳ס חסדים!
דער טומעל לעגט זיך. הערט! דער קעניג פּיליפּ איז געשטאָרבען
און דער נייער קעניג רופט אייך אַלעמען צוריק! איין אויס־
ברוך פון גרויסער פרייד.

געשרייען

ווי?! — וואָס?! — אי, רבונו של עולם! — מען פאַלט איינער
דעם אַנדערן אויפ׳ן האלז.

פניני
ביים אָנהעב פון דער בשורה אַריינרוקענדיג די האַנד אין בוזים, עטעמט שטאַרק אויף, נעמט אַרויס אַ פּאַרמעט און גיט עס שנעל איבער רחל׳ן. דערנאָך ווענדט ער זיין שטרענגען בליק צום פּאר פרייד אויסער זיך געוואָרענעם עולם און העבט אויף די אויגען צום הימעל.

גאָ־ק !

רחל
אומנהאַלטענדיג איין אויסגעשריי ביי דער בשורה, נעמט איבער צושטרויט דאָס פּאַרמעט, טוט זיך אָן אַ גיה צו לייענען, מאַכט אָבער באַלד גרויסע אויגען, איז איבעראַשט און אָטעמט שטאַרקער און שטאַרקער.

הלל
אָבגעהענדיג עטליכע טריט אויף צו זעהן דעם עולם און דעם אָנקומענ־דיגען בשורה־בריינגער, ווענדט זיך האַסטיג אום צו רחל׳ן אין אַ גרויסער פרייד ביים אויסהערען די בשורה; דערזעהענדיג פּניני׳ן, פערכאַפּט ער זיך און ווערט ערנסט; בעמערקענדיג, ווי רחל לייענט אַזוי אויפגערעגט, בלייבט ער שטעהן און קוקט זי פאַרשענד אָן.

לאה
קומט אַרויס פון איהר צעלט, קוקט זיך אַרום, דערזעהט פּניני׳ן און ווענדט שוין פון איהם נישט אָב איהר בליק.

רחל
הערט אויף צו לייענען, העבט־אויף איהרע ווייט פערנאַנדערגעעפענטע אויגען אויף פּניני׳ן און קוקט איהם אָן גאַנץ ערשטוינט.

הלל
רחל, וואָס איז דיר ? וואָס איז געשעהן ?

רחל

שעפטשעט אַרויס, קוקענדיג אויף פּניני׳ן.

הלל, מיין פאָטער האָט עס געוואוסט!

הלל

ווי? !

רחל

דאָס האָט ער אין חלום געזעהן. נאָט האָט עס איהם אָנגעזאָגט! דאָ אין דער שריפט האָט ער עס.

הלל

אַריינקוקענדיג אין דער שריפט.

וואונדערבאַר! דער עולם העבט זיך אָן דערוויילע צו בערוהיגען.

רופען

ששש! — שטיל זאָל זיין! — רוהיג! רוהיג!

אביגדור

זייט דאָך רוהיג! לאָזט הערען, ווי און וואָס! *עס ווערט גאַנץ שטיל.*

משולם

דאָס איז געווען מיט דריי טעג צוריק, אויפ׳ן דריטען טאָג נאָך אייער אַוועקגעהן פון אילירען. דער קעניג פיליפּ איז אַוועק אויף געיעג, האָט בעמערקט אַ הירש און געלאָזט נאָך איהם זיין פערד מיט דער גרעסטער שנעלקייט. מיט די בליקען אָנגעווענדט אויף דעם הירש, האָט ער פערזעהן, אז אַ גרויסע גרוב ליעגט איהם אין זיין וועג, און פערד און רייטער זיינען אַריינגעפאַלען און געבליעבען ליעגען טויט.

דער עולם

שרייט־אויף.

אהההה!

רב יוסף

גאָט'ס האַנד.

דער עולם

גאָט'ס האַנד! גאָט'ס האַנד!

משולם

יא, גאָט'ס האַנד! און אויך דער נייער קעניג, קעניג לואי דער צעהנטער, האָט עס איינגעזעהען און נעכטען ארויסגעשיקט שלוחים אין אלע זייטען נאָך די ארויסגעטריעבענע אידען. ער לאַדט אייך איין אומצוקעהרען זיך אין אייערע שטעדט אונטער דער גרעסטער זיכערהייט און פערשפּרעכט אַבצוהיטען אייך ווי דעם שוואַרצאַפּעל פון זיין אויג. פרייידענסגעשרייען, האַלזענים און לאַכען. קינדער שפּרינגען ווילד אַרום, מוטערס טאַנצען מיט זייערע קליינע אויף די אַרמס.

פניני

שאָקעלט מיט די הענד צום הימעל.

הלל

צו רחל'ן.

זעהסטו די פרייד? זיי האָבען ארץ ישראל פערגעסען.

רחל

איך וועל זיי דערמאָנען.

הלל
וואס וועסטו זיי זאגען? זיי וועלען מיט דיר נישט געהן. זיי וועלען געהן צוריק נאך איליריען.

רחל
איך בין מיין פאטער'ס צונג.

רב יוסף
צו משולם'ן.
וואו זיינען דעם קעניג'ס שלוחים?

משולם
זיי זיינען אונטערוועגס. זיי איילען זיך נאטירליך נישט אזוי. דאך מיין גרויסע פרייד האט ווילד אנגעטריבען מיין פערד, און עס האט זיך געיאגט, ווי פליגלען וואלטען עס געטראגען. איך האב מיר קיין רוה נישט פערגינט און די גאנצע נאכט געהאלטען אין איין לויפען. איהר גיט מיר יעצט א געלעגער וואו, איך דארף נאר צומאכען די אויגען און איך פערזינק גלייך אין שלאף, גליקליך גאנץ, וואס איך בין דער ערסטער געוועזען צו ברייננגען אייך די גוטע בשורה.

רב יוסף
און וואס וועט זיין מיט די, וועלכע האבען זיך צו'שמד'ט? דו ביזט דאך אויך איינער?

משולם
צו מיין גרויסער שאנד! מיר זיצען פעסט אין דער פויסט פון דער קירכע, אונזערע צרות וועלען זיך ערסט אנהעבען. מיר מוזען בלייבען קריסטען פאר דער וועלט און בעהאלטענערהייט אבהיטען אונזער אידישקייט. מיר זיינען שוואך געוועזען און

די הארטע שטראף בלייבט נישט אויס. דאך, מיר זיינען אידען! מיר זיינען אידען!

שושן

עס האט א חכם מיך אמאל בעלערנט: דריי וואסערן, האט ער געזאגט, ווערען פערברויכט גאנץ אומזיסט און גאר אהן נוצען: דאס וואסער וואס פאלט אין וואסער־רייכען ים אריין — דער ים האט וואסער דאך גענוג; דאס וואסער, וואס ווערט אין וויין געגאסען — דאס מאכט דעם וויין בלויז שלעכטער, און דאס וואסער, מיט וועלכען מען טויפט א אידען — ער בלייבט דאך אלץ א איד. גרויס געלעכטער.

משולם

דערלאבענדיג.

אך, מיר וועלען עס אבער האבען שווער, שווערער פיעל, ווי איהר האט ווען געהאט. עס איז אונז שטרענג פערבאטען, אונטער דער שטראף פון פייער־טויט, מיט נישט־געטויפטע אידען צו פערקעהרען, און אויף יעדען שריט און טריט וועט מען אונז מיט מארדגעדאנקען נאכשפיאנירען. געדיינקט, פערגראבט אין אייך, אז איך בין דא ביי אייך געוועזען, ווילט איהר נישט, אז די גלחים זאלען זייער מענשענפרעסערישען הונגער מיט א משולם־בראטען שטילען. די פרייד אין מיר איז געוועזען אזוי גרויס, אז איך האב מיך פאר דער געפאהר נישט אבגעשטעלט און צו אייך געפלויגען. — יעצט אבער פאל איך באלד פון שלאף. ווער פיהרט מיך אין זיין צעלט?

רב יוסף

קום מיט מיר, מיין זוהן. איך וויל נאך ביי דיר וואס פרעגען, ביז דו שלאפסט איין.

משולם

וועסט דיין פראגע געווים ניט ענדיגען. גערט מיט רב יוסף׳ן נאך רעכטס, בלייבט אבער גלייך שטעהן און רופט־אוים צום עולם:

איך האב אין מיין שלעפריגקייט שיער א הויפט־זאך נישט פערגעסען. דער קעניג פערשפרעכט אויך א גאנץ יאהר אויס־צוהאלטען אייך מיט קליידונג און מיט נאהרונג. גערט אוועק.

א ווילדע פרייד ברעכט אוים. מען שפרינגט, מען טאנצט, מען זינגט, קוסט זיך, האלזט זיך.

הלל

שטיל צו רחל׳ן.

רחל, בעדענק...

רחל

מיט געבעט.

ליעבער, האסט פערשפראכען נישט צו שטערן.

הלל

גוט. איך וועל שווייגען. דו וועסט דיין ענטפער קלאר און דייטליך פון דעם פאלק אליין שוין האבען.

בלאנש

גאנץ שכור פון טאנצען און רעהען זיך, בעמערקט דעם בלינדען, גע־פיתרט פון זוהן און שנור, און צושרייט זיך.

בלינדער, דיין קבלה האט א ליגען געזאגט!

דער בלינדער

דו זינדיג ווייבערמויל, ווי נעמסט זיך אוים צו רעדען געגען דער קבלה!

בלאנש

זי האט א ליגען געזאגט. א סוף יעצט צו די אידישע צרות!
משיח וועט נישט קומען!

דער בלינדער

ווער ביזטו, וואס דו פרייסט דיך דערמיט, וואס משיח וועט נישט קומען?

דער בעטלער

ווען דו וואלסט זי געזעהן, וואלסטו ווידער בלינד געווארען.

בלאנש

דו בעטלער איד! דו צוויפיסיגע לויז! אך! העבט ווידער אן צו טאנצען. א סוף יעצט צו די צרות!

דער בלינדער

ווארט דעם סוף נאר אב. ווייסט נאך גאט'ס וועגען נישט אויף צרות צו פערגרעסערן. ווער וויים, וואס דער קעניג האט פער־טראכט? זיין פאטער האט אייך געשמיסען מיט ריטער, ער וועט דרעשען אייער לייב מיט עגדיסען.

געשרייען

פערשטאפט איהם דאס מויל! פערשטאפט איהם דאס מויל!
מען בעפאלט איהם. דער זוהן און די שנור פערטיידיגען איהם.

דער בלינדער

משיח מוז קומען! משיח וועט קומען! היינט איז זיין יאהר!

פניני

מיט פעסטע טריט, טרעט צו צום קנויל און שרייט־אויף.

א־א־א! גלייך ווערט שטיל, מען לאזט אב פון דעם בלינדען, קוקט אן פניני'ן און טרעט אב מיט אבשיי פאר זיינע שטרענגע בליקען.

רחל

לויפט צו איהם צו, מיט ליעבע און לאַסקע.

פאַטער, איך בין ביי דיר.

פניני

נעמט אָן איהר האַנד פעסט מיט ביידע הענד און מאַכט צו די אויגען, ווי ער וואָלט געוואָלט אריינטון אין איהר זיין גאַנצע קראַפט און אלע זיינע געדאַנקען.

רחל

מיט הויכער שטימע.

אידען, האָט איהר גאָר פערגעסען, וואוהין מיר געהען? שווייגען. האָט איהר פערגעסען, אַז מיר וואַרטען דאָ די שיפען אָב, וועלכע וועלען אונז אַריבערנעהמען אין אונזער הייליג לאַנד? שווייגען. געדיינקט איהר, ווען איך האָב אייך געפרעגט, צו ווילט איהר געהן נאָך ארץ ישראל, האָט איהר אלע שטירמיש אויסגעשריען: מיר ווילען! מיר ווילען!

שושן

איך נישט.

אביגדור

איך אויך נישט.

רב יחיאל

איך אויך נישט.

שטימען

איך אויך נישט! — איך אויך נישט — איך אויך נישט!

בלאַנש

איך אַ ודאי נישט!

דער בעטלער

מיר איז עס גאַנץ גלייכגילטיג געוועזן.

לוי

און ווען! מיר האָבען אַלע טאָקע געשריען, אָבער דאַן איז איליריען געוועזן פאַר אונז פערשלאָסען. אנשטאָט צו געהן אין עפּעס אַ פרעמד לאַנד, האָבען מיר איינגעשטימט צו געהן נאָך ארץ ישראל, ווייל דאָס איז אונזער אַלטע היים און הייליג לאַנד. אָבער יעצט.... יעצט אָבער! ווען איליריען איז אָפען!

הלל

לאַכט־אויף.

אהא!

רחל

שווידערט־אויף.

פניני

עפענט אויף די אויגען און קוקט זי אָן מיט שטומער מאַכט.

שושן

אַך, דאָס רוף איך צייט פערלירען. מיר האָבען שוין געקאָנט אונז פּאַקען אין וועג.

אביגדור

ניין, דאָס נאָך נישט. מיר דארפען אָבוואַרטען דעם קעניג'ס שלוחים. מיר דאַרפען נאָך שטעלען געוויסע בעדינגונגען —

די מוזען מיר אין רוהיגקייט בעשפרעכען. מיר וועלען אונז נאך לאזען בעטען.

דער בעטלער

דער הארטנעקיגסטער וועל איך זיין. אויף די קני וועלען זיי זיך ביי מיר בעטען.

רב יחיאל

און מארגען איז דאך סיי־ווי־סיי שבת.

רחל

שטארק, ווי זי וואלט געוואלט זיך אליין אריבערשרייען.

אידען, איהר דארפט נישט געהן צוריק נאך אילירען!

אביגדור

לאכט־אויף.

איהר דארפט נישט, איז לייכט געזאגט.

שושן

נישט אומקעהרען זיך, ווען דער קעניג לאדט אונז איין!

דער בעטלער

ווען ער וויל אונז נאך פארזארגען מיט חיונה, מיט קליידער און נאהרונג אויף א גאנץ יאהר!

בלאנש

האהאהא, האסט געהערט עפעס! טומעל, געמיש פון שטימען, אלע רעדען.

רחל

איבערשרייענדיג.

דער נייער קעניג רופט אייך צוריק אין זיין לאנד, אבער פער־

געסט נישט דאָס קריסטענפאָלק, וואָס וויל אייך דאָרט נישט האָבען!

אביגדור

דער קעניג איז דער האַר און ער פערשפּרעכט אונז זיכערהייט.

רחל

ווען דאָס פאָלק וועט זיך אויפהעבען געגען אייך, וואָס וועט איהר האָבען פון דער פערשפּראָכענער זיכערהייט? און דאָס אילירישע פאָלק האסט אייך, זוכט אייער פערניכטונג. מיט שפּאָטגעשרייען האָבען זיי אייך ארויסבעגלייט, מיט קללות און מיט שפּייעכטס, און נאָר בעוואפענטע קראַפט האָט זיי אָבגע־האַלטען אונז נישט אויסצומאָרדען.

אביגדור

אהאָ! און די דאָזיגע בעוואפענטע קראַפט וועט אויך ווייטער זיין אויף אונזער זייט.

שושן

דאָס איז דאָך שטענדיג אַזוי געוועזען, ליעבע טאָכטער. אויך פאר דעם גירוש. און דאָך האָבען מיר אלע, אויך דו און דיין פאָטער, געלעבט אין אילירען און פון פערלאָזען זי גאָר נישט געטראכט. און ווען דו, אָדער דיין פאָטער, אָדער איהר ביידע, אָדער איך וויים ווער וואָלטען צו אונז געקומען און מיט מלאכים־צונגען צו אונז גערעדט וועגען ארץ ישראל, מיר וואָל־טען אפשר אויסגעהערט, דאָך זעלטען ווער וואָלט זיך פון אָרט געריהרט.

הלל

עטעמט אָרויס.

דאָס איז עס!

רחל

שווידערט ווידער אויף. דאן מיט געבראכענער, אונזיכערער שטימע, אונטער דעם פעסטען בליק פון פניני׳ן.

אידען, מען האט אין אילירינען בלוטיג אייך בעליידיגט, ווילט איהר די בעליידיגונג אזוי שנעל פערגעסען? וואו איז אייער שטאלץ?

שושן

שטאלץ?! אך, מיר האבען שוין לאנג פערגעסען געגען אנדערע שטאלץ צו זיין — מיט ד׳עם געלען לאפיק דא!

לוי

שטאלץ?! עס זיינען פאראן געפיהלען שטארקער פיעל פון שטאלץ. ווען דיין פאטער וואלט דיך בעליידיגט און גלייך אויף דער בעליידיגונג חרטה געהאט, וואלסטו דען נאך דיין שטאלץ געהאנדעלט און זיין שלום־האנד נישט אנגענומען?

מרים

שטאלץ! און אין אילירינען ווארט אויף מיר דער קבר פון מיין קינד.

לוי

שטאלץ! ווען מיט בלוטיגע טרערען האבען מיר אונז מיט אילירינען קוים צושיידט! שטאלץ! ווען מיר וואלטען דאס לעבען אוועקגעגעבען, אום אין אילירינעס ערד צו ליעגען!

הלל

שרייט־אויף.

דאס איז עס! דאס איז עס! מיר זיינען פון אילירינען פול, אילירינען שלאגט אין אונזער יעדעם אטעם, און מיר זאלען... בלייבט פלוצלונג שטיל און קערט אב דאס געזיכט.

רחל

קוקט איהם אן מיט אויסגעגלאָצטע אויגען, פול שרעק, שווער אָטמענדיג.

פניני

שטרענג.

כּכּבע! כּכּכּבע! מאַן־ן אינג־ג־ג! מאַזן אונגגגג! כּכּכּכּבע!

רחל

וויל זיך עפּעס דערמאָנען, צו גערדאַנקען קומען, פערטרייבען עפּעס פון זיך, זוכט ווערטער.

אידען... אידען... ציון וואָרט... ציון וואָרט אויף אייך! אייער אַלטע היים, דאָס היילִיגע לאַנד, אייער מוטער!...

אביגדור

אַך, וואָס! קום, שושן, רב יחיאל, קום, מיר וועלען בעטראַכטען, וואָס צו רעדען מיט דעם קעניג׳ס שלוחים. די דריי געהען אַוועק נאָך רעכטס, מיט זיי נאָך עטליכע מענער.

לוי

קומט אַלע, מיר וועלען אָבוואַרטען דעם קעניג׳ס שלוחים אויף די וועגען. לאָזט זיך נאָך לינקס, נאָך איהם מיט רעש דער גאַנצער עולם.

דער בעטלער

איך געה צו מיין אַרבייט. פרייטאָג איז מיין דייכסטער טאָג. געהט אָב נאָך לינקס.

רחל

שרייט נאָך.

אידען, ציון פרעגט... פאַלט־צו צו פניני׳ן. פאָטער, איך קאָן ניט מעהר! פאָטער, ער וועט זיך אומקעהרען צוריק נאָך אילִיריען!

פניני

אָטעמט־אויף פול שרעק.

אההההה! 'ע־ע־ע' בין־ן אידדדד 'וםםם! 'ע־ע־ע' בין־ן אידדד וםםם! קלאַפּט זיך אויפ'ן מויל, שליעסט דאָס מויל און קלאַפּט זיך אויף די צוגעשלאָסענע ליפּען, אומוואַרפענדיג די הענד און אַרויס־געבענדיג אַ פערשטיקטען לאַנגגעצויגענעם קרעכץ.

רחל

מיט געיאָמער.

נישט דאָך, פאָטער, נישט דאָך! האָב געדולד מיט מיר.

פניני

'ע־ע־ע' בין־ן־ן איך־ד־ד 'וםםם! גאַ־ק! פאַלט אויפ'ן געזיכט מיט אַ ביטערען שלוכצען.

רחל

לאָזט זיך אַראָב פאַר איהם אויף די קני.

פאָטער! פאָטער!

הלל

לעגט ארויף אַ האנד אויף די אויגען און אָטעמט שווער.

לאה

וועלכע איז די גאַנצע צייט געשטאַנען אין דער עפענונג פון איהר צעלט, די אויגען נישט אָבגעווענדט פון פניני'ן, געהט לאַנגזאַם צו פניני'ן.

ער ליידט, ער וויינט.

(פאָרהאַנג פאַלט).

דריטער אקט

דער זעלבער פלאץ. — רחל שטעהט נאך אויף די קני, דאס געזיכט בעהאלטען אין די הענד. הלל שטעהט נעבען איהר, זיין האנד אויף איהר קאפ. לאה שטעהט פאר פניני'ס צעלט, איהר בליק אויף די עפע־נונג; צייטענווייס טראגט זי איהם אריבער אויף רחל'ן: א פערוואונ־דערטער, רחמנות'דיגער בליק.

הלל

רחל, ווי לאנג וועסטו אזוי נאך שטעהן? קום דאך צו דיר.

רחל

מיט יאמער.

פאטער! פאטער! יעצט איז ער שטום! ווי ברענט עס אין מיינע אויערן! ווי צורייסט עס מיר מיין הארץ! איך, נישט דער קעניג, האב איהם שטום געמאכט! איך, נישט דער קעניג, האב די צונג איהם אויסגעשניטען!

הלל

מען האט דיך הערען נישט געוואלט. מען איז זיך דאך צו־לאפען. דיין פאטער אליין וואלט גארנישט אויסגעפיהרט.

רחל

ניין, ניין, איך וויים! איך האב מיין שולדיגקייט נישט געטאן. מיין מויל האט וואס גערעדט, דאך מיין קאפ און הארץ זיינען אנדערסוואו געוועזען. ווי אזוי האט מען מיך געזאלט הערען, ווען איך אליין האב מיך נישט געהערט! ווען איך אליין האב מיך גאר צוגעהערט צו דיר, און מיין הארץ איז אויסגעפילט

געוועזען פון א נייער מורא: דו וועסט זיך אומקעהרען צוריק נאך איליריען!

הלל

מיר וועלען אונז אלע אומקעהרען צוריק נאך איליריען. אויך דו און דיין פאטער.

רחל

מיר דארפען אונז נישט אומקעהרען נאך איליריען! מיר מוזען געהן נאך ציון!

הלל

האסט געהערט, וואס דאס פאלק האט דיר געענטפערט.

רחל

ניין, איך בין נישט געוועזען איך. ווען נישט דער נייער שרעק, וואלט איך אנדערש גאר געשרעדט.

הלל

מיט דעם זעלבינגען ערפאלג. שוין האט עס דיר שוין געזאגט: מלאכים־צונגען וואלטען זיי נישט איבערגערעדט.

רחל

וועסטו דיך אומקעהרען נאך איליריען?

הלל

און דו און דיין פאטער.

רחל

דאס איז אונמעגליך! דאס איז אונמעגליך! מען האט מיין פאטער געמאכט דארט פאר א קריפעל!

הלל

ווייסט — יעצט האָסטו מעהר קיין רעכט נישט צו רעדען צום פאָלק פאַר ציון און געגען אילירען.

רחל

קוקט־אויף פערוואונדערט.

ווי מיינסטו עס?

הלל

עס רעדט אין דיר די ־עליידיגונג, וועלכע מען האָט אָנגעטאָן דיין פאָטער.

רחל

דאָס איז נישט אמת! דאָס האָט מיט דעם ציון־געדאַנק נישט צו טון: דער ציון־געדאַנק איז אַלט אין אונזער הויז.

הלל

וועסטו דיך נישט אומקעהרען צוריק נאָך אילירען?

רחל

שאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

מיין פאָטער איז דאָרטען פערקריפּעלט געוואָרען.

הלל

דאָס וואָלט געקאָנט איהם טרעפען אין ארץ ישראל און אונטער אַ אידישען קעניג — וואָלסטו יעמאָלט אויך דאָס לאַנד פער־וואָרפען? און ווען מען וואָלט אונז נישט אַרויסגעטריבען, וואָלסטו אילירען פרייוויליג פערלאָזען, אויפגעבראַכט דורך די בעליידיגונג? ליעבסטו ווירקליך נישט אילירען? קום, מיר זעצען אונז אין שאָטען פון דעם בוים און איך וועל דיר אי־לירען דערמאָנען. טייך און באַרג און פעלד און וואַלד וועל

איך אַרויפבריינגען אויף דיין זכרון, אילירי‏ען׳ס טיפען הימעל און אילירי‏ען׳ס זון און שטערען. אין אַלע ערטער וועל איך דיך דורכפיהרען, וואו אונזער קינדהייט האָט געיובעלט, און אַרויפבריינגען וועל איך דיך אויך אויף דעם בית־עולם...

רחל

צואווייגט זיך.

הלל

קום, קום, פערשליעס דיין הארץ נישט און לאָז מיך דיך דער־ווייכען.

רחל

געבראָכען.

און ווי, ווען מיין פאָטער וועט דאָך בעשטעהן אויף ציון?

הלל

אליין אהין צו געהן? דאַן זאָגט ער זיך אָב פון דעם משיח־נעדאנק און דו ביזט נישט מעהר זיין צונג.

רחל

פערדעקט זיך דאָס געזיכט.

שרעקליך! שטעהט אַזוי אַ ווײלע, דערנאָך רוקט זי אַראָב די הענד פון די אויגען. און ווי, ווען דער פאָטער איז דאָך משיח?

לאה

ציטערט אויף, טרייסעלט זיך און קוקט דערשראָקען אויף רחל׳ען, דער־נאָך אויפ׳ן צעלט.

הלל

ווען דיין פאָטער איז משיח, וועט גאָט׳ס ווילען געשעהן. אָבער

צוערסט וועט גאָט אונז זיין ווילען דייטליך געגוג ענטפּלעקען.
נאָט האָט וואונדער נאָך גענוג.

רחל

האָסט פריער מיר געזאָגט, אַז משיח אַליין...

לאה

שרייט־אויף און מיט אויסגעגלאָצטע אויגען און אַבוועהרענדיגע הענד רוקט זי זיך אויף הינטען צו איהר צעלט. אַנשלאָגענדיג זיך אָן איהר צעלט, לאָזט זי זיך אַראָב אויף די קני און העבט אָן צו בעוועגען מיט די ליפּען.

רחל

שפּרינגט־אויף מיט שרעק.

הלל

איילט־צו צו לאה'ן.

וואָס איז דיר, מוטער? מוטער, וואָס האָט דיך דערשראָקען?
נעמט זי אַרום, דריקט־צו איהר קאָפּ צו זיך און גלעט זי, בע־רוהיגט זי.

פניני

קומט אַרויס פון זיין צעלט. קוקט זיך אַרום, זוכט־אויף מיט די אויגען לאה'ן, וועלכע איז פערשטעלט פון איהם דורך הלל'ן און רחל'ן, און קוקט־אָן רחל'ן מיט טרויעריגע אויגען און קאָפּשאָקלען. — פּלוצלונג העבט זיך אויף ווייט לינקס אַ טומעל און אַ בעוועגונג. פניני מאַכט אַ פּאָר שריט צום וועג.

לאה

דערזעהט איהם יעצט און שרייט ווידער אויף. הלל און רחל קוקען זיך אום אין ריכטונג פון איהר בליק.

רחל

מיין פאטער! זעה, מיט וועלכען שרעק זי קוקט איהם אן!

הלל

דאס איז גאנץ אונבעגרייפליך!

געשרייען

לינקס.

דעם קעניג׳ס שלוחים! דעם קעניג׳ס שלוחים! די געשרייען און די בעוועגונג ווערען נעהנטער און שטארקער.

הלל

ציטערט־אויף, כאפט אן רחל׳ן.

וואס איז דער געשריי? הער איך דייטליך? דעם קעניג׳ס שלוחים!

רחל

יעצט — יעצט וועט עפעס מוזען געשעהן.

פניני

געהט ארויף אויפ׳ן פעלזען, שטעלט זיך הינטער׳ן בוים און קוקט אראב נאך לינקס. באלד קעהרט ער זיך אום מיט׳ן געזיכט צום ים און בלייבט אזוי שטעהן ווי פערגליווערט. — אביגדור, שושן, רב יחיאל און נאך עטליכע מענער לויפען דורך פון רעכטס נאך לינקס. זיי ווערען אבגע־שטעלט פון דעם אנלויפענדיגען עולם.

געשרייען

דעם קעניג׳ס שלוחים! דעם קעניג׳ס שלוחים!

לוי

איך האב זיי גלייך דערזעהן, ווי זיי זיינען ארויסגעריטען פון צווישען די בערג.

אביגדור

ששש! צוגעהט אייך אין אייערע צעלטען, צוזעצט אייך, ווער עס וויל,ביים ברעג ים און קוקט אייך גאָרנישט אום.

שושן

איך זעה נישט איין, צו וואָס.

אביגדור

זיי דארפען דאָך נישט וויסען, אז מיר האָבען זיי דאָ אָבגע־וואַרט, אז מיר ווייסען עפּעס.

רחל

זיי וועלען עס אויך נישט וויסען. מאַלע וואָס מיר שטעהען דאָ. מיר דאַוונען.

אביגדור

איז גוט. איז בלייבט דאָ שטעהן. נאָך איין זאַך נישט פער־געסט: נעמט־אויף זייער בשורה אַזוי קאַלט נאָר ווי מעגליך. קיין פריידגעשריי. קיין יויכצען.

לוי

וואָס זאָל דאָס בעדייטען?

אביגדור

דאָס איז פעלקער־פּאָליטיק.

דער בעטלער

דו שטופּ מיך כלומרשט און איך וויל נישט. עס איז, ווי מען וואָלט מיך צו אַ רייכער מאָלצייט איינגעלאַדען, און איך וואָלט מיך איינגעשפּאַרט מיטביידע פיס... אַ טרומייטער לינקס. דער עולם לאָזט זיך אַהינצו לויפען.

אביגדור

לויפט נישט! לויפט נישט!

שושן

אז מען טרומייטערט? יעצט דא שטעהן בלייבען, וואלט גע־הייסען אן אבגעמאכטע זאך.

אביגדור

פיהרט פערנאנדער מיט די הענד.

טע!

דער בעטלער

דריקט מיט די אקסלען.

טע!

רב יוסף

קומט ארויס פון רעכטס.

ווער טרומייטערט עס? משולם שלאפט און איך בין גראד פערטאן אין א גרויסער שאלה ותשובה...

אביגדור

דעם קעניג׳ס שלוחים קומען.

רב יוסף

קאן איך ווייטער געהן צו מיין ענין. וואס זיינען זיי מיר? איך געה נאך אילירען נישט צוריק. קריסט בלייבט קריסט און איד בלייבט איד, און שטענדיג וועלען זיי אונז פערפאלגען.

אביגדור

אונגעדולדיג.

איך קען שוין דיינע געדאנקען.

רב יוסף

אַ שאָד, וואָס זיי זיינען אויך נישט דיינע. יאַ, איך געה צוריק צו מיין ענין. איך פריי מיך שוין, וואָס איך וועל קומען אין איין אָרט, וואו איך וועל ווידער קאָנען האָבען אַ גמרא. אַך, וואָס פאַר אַ ליכט וועט אויפגעהן מיר אין די אויגען. איך דאַרף יעצט זעהר נויטיג צו מיין ענין די מסכתא „עבודה זרה“. עס האַנדעלט זיך וועגען אַ כהן, וועלכער האָט זיך גע׳שמדט און איז ווידער געוואָרען אַ איד — אַ גרויסער ענין. געהט צוריק אַוועק נאָך רעכטס. — דער עולם העבט־אָן ווידער אַרויפ־צושיטען אויפ׳ן פלאַץ. גראַף געסקלען טרעט אויף. הינטער איהם אַ טראָמפּייטער. דער גראַף האַלט אַ צונויפגעוויקעלטע שריפט. דער טראָמפּייטער האַלט אין דער רעכטער האַנד די טראָמפּייט און אין דער לינקער אַ צונויפגעוויקעלטע שריפט. ער שטעהט עטליכע שריט הינטער דעם גראַף און זעהט־צו, אַז די אידען זאָלען נישט צוטרעטען צו נאָהענט צו זיין הערר. דער עולם שטעלט זיך אויס אין האַלב־קרייז. אביגדור, שושן און רב יחיאל שטעהען גאַנץ הינטען. הלל און רחל שטעהען נעבען אביגדור׳ס צעלט, אויפגערעגט, צושטרויט. לאה גנב׳עט זיך אַוועק אַרום דעם עולם צום פעלזען און בלייבט שטעהן נישט ווייט פון פניני׳ן.

הלל

קוקט נאָך לאה׳ן.

אונבעגרייפליך!

דער טראָמפּייטער

שטעלט־צו די טראָמפּייט צום מויל און בלאָזט דריי מאָל.

גראַף געסקלען

ווען דער טראָמפּייטענקלאַנג איז צום לעצטען מאָל פערקלונגען.

אידען־פאָלק, איך קום צו אייך מיט אַ גרויסער בשורה.

דער בעטלער

זיפצט אָב.

יאַ, יאַ.

שטימען

ששש!

געסקלען

קעניג פיליפּ איז געשטאָרבען... בלייבט שטעהן, צו זעהן וואָס פאר איין איינדרוק זיין בשורה האָט געמאַכט. דער עולם שטעהט רוהיג, קיין טאָן, קיין בעוועגונג... איז פערראונגליקט געוואָרען אויף אַ געיעג און איז געשטאָרבען... בלייבט וויעדער שטעהן.

דער בעטלער

ברוך דיין האמת!

בלאַנש

ברעכט אויס אין אַ געוויין.

דער שיינער קעניג!

אַ גרופּע קינדער

הענבט־אָן צו זינגען און צו טאַנצען אין אַ ראָד.

ליאַ־ליאַ־ליאַ! מען וואַרפט זיך אויף זיי אַרויף און שטעלט אָב זייער טאַנץ.

געסקלען

מיט אַ שמייכעל.

קינדער קאָנען נישט צבועציען. טאַנצט, קינדער, און נעמט אייערע עלטערן מיט אין אייער טאַנץ. איהר האָט נישט וואָס צו וויינען אויף קעניג פיליפּ'ס טויט, און טאַנצט נאָך מעהר,

וואָס זיין זוהן, דער עדעלער קרוינפּרינץ לואי, איז יעצט גע־וואָרען קעניג.

די קינדער

טאַנצען וויעדער.

ליא־ליא־ליא־ליא! דער קעניג רופט צוריק אונז נאָך איליריען!

שטימען

ששש!...

געסקלען

ווי? די קינדער ווייסען עס? זיי האָבען מיר פערשפּאַרט די טרחה אייך עס אָנצוזאָגען. יא, דער קעניג לואי רופט צוריק אייך נאָך איליריען.

די קינדער

טאַנצען וויעדער.

ליא־ליא־ליא־ליא! דער קעניג רופט צוריק אונז נאָך איליריען!

דער עולם

בלייבט רוהיג, קיין טאָן, קיין בעוועגונג.

געסקלען

ווי? איהר שווייגט? איהר זייט נישט ווילד דערפרייט? איהר בלייבט גאַנץ רוהיג און טוט נישט נאָך די קינדער? איהר גלויבט פיעלייכט מיר נישט? דאָ האָב איך דעם קעניג׳ס שריפט צו אייך, אונטערגעשריבען מיט זיין נאָמען און אָבגע־שטעמפּעלט מיט זיין רינג. מאַכט אַ צייכען צום טראָמפּייטער.

דער טראָמפּייטער

בלאָזט דאָס סיגנאַל דריי מאָל.

געסקלען

וואַרט־אָב, ווי פריהער, און העבט־אָן צו לייענען מיט אַ געהעכערטער שטימע.

„איך, לואי דער צעהנטער, מיט גאָט׳ס חסד קעניג פון איליריען, צו אייך מיינע אידישע אונטערטאַנען. עס איז געוועזען גאָט׳ס ווילען אָבצורופען צו זיך מיין טייערן פאָטער, קעניג פיליפ דעם פיערטען, און מיך אַרויפצוזעצען אויף זיין טראָן. און ווייל איך בין קיינמאָל נישט איינשטימיג געוועזען מיט מיין גאָט־זעליגען פאָטער׳ס גזרה אויף אייך, איהר זאָלט אַרויסגעטריבען ווערען פון אונזער געליעבטער איליריען׳ס גרענצען, בעאייל איך מיך, ווי נאָר גאָט האָט איבערגעגעבען די מלוכה־מאַכט אין מיינע הענד, די דאָזיגע פאַר אייך זעהר שווערע און טרויעריגע גזרה צוריקצורופען.“ בלייבט שטעהן און קוקט זיך אַרום.

דער עולם

שטעהט רוהיג, ווי פערשטיינערט.

געסקלען

צוקט מיט די אקסלען און לייענט ווייטער, ווי צעהלענדיג די ווערטער.

„איהר זייט מיר געווינשטע אונטערטאַנען, און אָפען שטעהען פאַר אייך איליריען׳ס טויערן, מיט אַלע פריווילעגיען, וועלכע איהר האָט פון פריהער אָן געהאַט...“ פריידגעטורמעל צווישען עולם.

בלאַנש

דער גוטער קעניג!

דער בעטלער

ווי די פריווילעגיע, צום ביישפיעל, צו טראָגען אַ געלען לאַפּיק.

געסקלען

זוכט איהם אויף מיט די אויגען.

שטימען

שששש... שא!

געסקלען

לייענט ווייטער.

„מיט אלע פריווילעגיען, וועלכע איהר האט פון פריהער אן געהאט..."

דער בעטלער

איך האב שוין געהערט.

שטימען

שששש... די העזה!

געסקלען

„איהר וועט מיר אייער שבועה געבען, און איך וויים, איך וועל אין אייך האבען טרייע אונטערטאנען. פון מיין זייט האט איהר מיין קעניגליך ווארט, אז איך וועל אייך און אייערע קינדער און אייער האב און גאב געבען מיין קעניגליכע בעשיצונג, כל זמן גאט וועט מיך וועלען פאר א קעניג איבער מיין לאנד. צום בעווייז פון מיין גענייגטקייט צו אייך זאל אייך דיענען דאס, וואס איך האב גלייך בעשטראפט די הערדען, וועלכע האבען פערפיהרט מיין גאטזעליגען פאטער מיט זייער שלעכטען ראט וועגען אייך, און האב געמאכט פארבערייטונגען אויסצוהאלטען די פון אייך, וועלכע האבען אם שטארקסטען גע-ליטען פון דער גזרה, א גאנץ יאהר מיט נאהרונג און מיט קליידונג. אונטערגעשריעבען מיט דער אייגענער האנד און בע-

זיגעלט מיט דעם קעניגליכען זיגעל". פּאַטעטיש. „לואי דער צעהנטער, קעניג פון איליריען." קוקט זיך אַרום.

דער עולם

שטעהט רוהיג.

געסקלען

שוין גאַנץ פערוואונדערט.

ווי? איהר שטעהט שטום? קיין פריידגעשריי, קיין אויסרוף, קיין שמחה אויף די געזיכטער? — וואו זיינען אייערע פאַרשטעהער? וואו איז דער עדעלער פניני? דער אונגליקליכער ליעגט קראנק פיעלייכט? — וואו איז דער רב? אביגדור, שושן און רב יחיאל שטופען זיך דורך פון הינטען. אַך, דאַ קומט הערר דע קאַרבעי. זיי מיר געגריסט!

אביגדור

פערבויגט זיך.

זיי אונז געגריסט, עדעלער גראף געסקלען!

געסקלען

קאַנסטו מיר נישט ערקלערען, פאַר וואָס זייט איהר אַלע ווי פערגליווערט? פרייט אייך נישט דעם קעניג'ס חסד? פרייט אייך נישט דאָס אומקעהרען זיך צוריק נאָך איליריען? אָדער גלויבט איהר מיר נאָך אַלץ נישט? דאָ האָסטו די שריפט, לייענט זי אַליין און פערגעוויסערט אייך. גיט־איבער אביגדור'ן די שריפט.

אביגדור

נעמט זי איבער מיט אַ פערבויגונג.

מיר זיינען אַנגעשראָקען, עדעלער גראף.

געסקלען

יא, יא, דאָס קאָן איך גוט פערשטעהן. דאָך —

אביגדור

און מיר האָבען צו איבערלעגען.

געסקלען

צו איבערלעגען? האָט איהר אַ נייע היים שוין געפונען?

אביגדור

מיר האָבען אונזער אַלטע היים ניי ענטדעקט.

רחל

שטיל.

הלל, הערסט?

הלל

פעלקער־פּאָליטיק, נישט מעהר.

געסקלען

איינקוקענדיג זיך אין אביגדור'ן, וועלענדיג פערשטעהן.

דאָס פערשטעה איך נישט.

אביגדור

נישט שטענדיג זיינען מיר געזעסען אין פרעמדע לענדער,
עדעלער גראף, נישט שטענדיג זיינען מיר געווען אין גלות.
אמאָל האָט ישראל געהאט זיין אייגען לאנד.

געסקלען

איז אילירען פאר אייך אַ פרעמד האנד?

אביגדור

מען האָט אונז פון אילירען ווי פרעמדע ארויסגעטריבען.

געסקלען

דאָס האָט מען אייך אויך פון אייער אַלטען לאַנד.

אביגדור

דאמאָלס זיינען מיר בעזיעגט געוואָרען, אצינד זיינען מיר פשוט ווי הינד מיט א פוסטריט ארויסגעשמיסען געוואָרען.

רחל

ווי פריהער.

דאָס איז דאָך אמת, הלל!

הלל

און דאָך!

געסקלען

יא, עס איז איין עולה אייך געשעהן. דער קעניג אָבער וויל די עולה יעצט פעררעכטען. ווי ווייט ער וויל עס, קאָנט איהר נאָך זעהן דערפון, וואָס ער האָט ארויסגעשיקט נאָך אייך פערד און פוהרען.

פריידיגע שטימען

פערד און פוהרען?!

געסקלען

יא, פערד און פוהרען, איהר זאָלט דעם וועג צוריק אהיים לייכטער האָבען. גרויסע בעוועגונג, פריידגעשרייען — דער עולם האָט זיין ראָלע פערגעסען. די קינדער טאַנצען און די גרויסע טאַנצען מיט זיי מיט.

הלל

צו רחל׳ען.

זעהסטו?

געסקלען

נאַ ענדליך. די גוטע פערד און וואָגנען האָבען איבער אַלע איבערלעגעכטסען אַריבערגעפיהרט. ווילט איהר ווייטער נאָך איבערלעגנען?

דער בעטלער

שטיל צו אביגדור'ן.

פוהר און פערד און פעלקער־פּאָליטיק!

אביגדור

די שטימע פון פאָלק איז גאָט'ס שטימע. געבענשט זאָל זיין גאָט און אונזער גוטער קעניג פון היינט אָן און אייביג! די פרייד פערגרעסערט זיך. דאָך מיר וועלען — ער, שושן, רב יחיאל, געסקלען און נאָך עטליכע מענער טרעטען אָב אַ ביסעל אָן אַ זייט נאָך לינקס און רעדען פלייסיג.

פניני

קוקט אָן דעם טאַנצענדיגען, רוישענדיגען עולם, דאַן װענדעט ער זיין בליק אויף רחל'ען און העבט אָן אַראָבצוגעהן פון פעלזען.

רחל

צו הלל'ן.

מיין פאָטער האָט וואָס פאַר! ער קוקט צו מיר! הלל!

הלל

וואַרט אָב. זאָל ער דיר וויסען לאָזען, וואָס ער וויל. דאָך דו זעהסט דעם עולם — ווערטער וועלען גאַרנישט העלפען, וואיג־דער מוזען דאָ געשעהן.

פניני

איז אַראָב פון פעלזען. דער עולם בעמערקט איהם. עס ווערט פלוצלונג

שטיל. מען קוקט זיך אויף איהם אום און טרעט פאר איהם אב מיט אבשיי. ער געהט לאנגזאם, פייערליך, זיין בליק געווענדט אויף רחל'ען.

לאה

בעווייזט זיך אונטען ביים פעלזען הינטער פניני'ן.

געסקלען

דאס איז דאך דער עדעלער פניני. — וועה, ווי אונקענטיג מען האט איהם געמאכט! געהט איהם ענטקעגען. ארמער, אונגליק־ליכער פריינד, זיי מיר געגריסט! שטרעקט אויס צו איהם די האנד.

פניני

קוקט זיך אויף איהם נישט אום און געהט ווייטער.

געסקלען

קוקט זיך אום, זוכט ערקלערונג.

ווי? וואס זאל דאס בעדייטען? — דא, העדר מנחם פניני, האב איך פאר דיר א גנאדשריפט פון דעם קעניג. נעמט ביים טראמפייטער די שריפט.

דער בעטלער

איך ווארט נאך אויף דער שריפט צו מיר.

שטימען

שטיל! מאכט דאס מויל איהם צו!

געסקלען.

אויסשטרעקענדיג די שריפט צו פניני'ן.

ער קאן דיר די צונג נישט אומקעהרען צוריק, ער קאן נישט די שמערצען דיר אלס נישט געוועזען מאכען, אבער...

פניני

קוקט איהם פרעמד אָן, נעמט די שריפט, צוקנוידשט זי, וואַרפט זי אַראָב אויף דער ערד און געהט ווייטער. גרויסע בעוועגונג.

שטימען

אַההה, די שריפט! דעם קעניג׳ס שריפט!

געסקלען

דעם קעניג׳ס שריפט! — דו ביזט קראַנק, דאָס וועט זיין דיין ענטשולדיגונג. דאָך איך האָב מיין שליחות ערפילט, יעצט קאָן איך רייטען צוריק. זייט אַלע געגריסט. ווינקט דעם טראָמפּייטער און ביידע געהען אָב נאָך לינקס.

אביגדור

הינטער איהם.

די טהאָט פון אַ פיעל געפיינינגטען און געפלאָגטען מאָן דאַרף אויף אונז נישט פאַלען. גרויסע בעוועגונג. וועהגעשרייען. האַנדברעכענים. אַלע לויפען אַוועק נאָך געסקלענ׳ען.

פניני

טרעט־צו צו רחל׳ען און קוקט זי אָן שטום און איינדרינגליך.

רחל

גאַנץ פערלאָרען.

וואָס — זאָל — איך, פאָטער?

פניני

כ־כ־כע!

רחל

מיט פערצווייפלונג.

איך ווייס נישט וואָס צו רעדען! מיין האַרץ איז שווער, מיין

קאָפּ צוטומעלט — פּאַטער, זיי וועלן אַלע אומקערהרען זיך
צוריק נאָך אילירין.

פּניני

בעוועגט מיט'ן קאָפּ אין הלל'ס זייט.

עכּכּכּ!

רחל

שטיל, פערשעמט.

ווערטער וועלן גאַרנישט העלפען, וואונדער מוזען דאָ געשעהן!

פּניני

נעמט אַרויס פון מאַנטעל־טאַשע אַ שריפט און גיט עס איהר.

רחל

נעמט די שריפט מיט ציטערדיגע הענד און קוקט אַריין.

דיינע חלומות זאָל איך — דיינע זעהונגען זיי דערצעהלען?
וועלען זיי דען מיר גלויבען?

פּניני

שטרענג, אַרויסרייסענדיג ביי איהר די שריפט.

מיכּכּכּכּ ני גנויבען?! אביגדור מיט'ן גאַנצען עולם קומען אָן
צוריק.

אביגדור

מיט כעס צו פּניני'ן.

ווי האָסטו דאָס געטאָן? ווילסט דעם קעניג'ס כעס אַרויפ־
ציהען אויף אונז?

פּניני

נעמט נישט אַוועק זיין שטרענגען בליק פון רחל'ען.

שושן

אַ קעניג'ס וואָרט בעליידיגען, דאָס טאָר מען אפילו נישט על פּי תורה.

רב יחיאל

און פאַר דעם גראף נאָך אין די אויגען!

שטימען

אוי! אוי! אוי! — אַ! אַ! אַ!

אביגדור

פול כעס איז ער אַוועק, גאַנץ אויפגערעגט און בייז.

שטימען

אוי ווערה! אוי ווערה!

אביגדור

ווילסט צווינגען אונז נאָך דיר צו גערהן?

פּניני

בעיאָהט מיט אַ שטאַרקען שאָקעל מיט'ן קאָפּ און אַ שטאַרקען אויסגעשריי:

אָ!

אביגדור

צאָרניג.

ווי? ווילסט צווינגען אונז? ווי נעמסטו דיך דאָס אוים? ביזטו פון גאָט געשטעלט?

פּניני

ווי פריהער.

אָ!

אביגדור

וואָס? ווי דערוועגסטו דיך? ווילסט זאָגען, ביזט משיח?

פניני

שטרעקט אויס די שריפט מיט אַ לאנגזאמער, פעסטער האַנד־בעוועגונג צו אביגדור׳ן.

לאה

שרייט אויף.

ער איז משיח! עטליכע פרויען שרייען דערשראָקען אויף.

פניני

שוידערט אויף, מאַכט אַ שריט נאָך פאָרנט און הענט אויף די אויגען צום הימעל.

נאַ־אַק!

אביגדור

בלייבט גאַנץ פערשטאַרט מיט איין אָפענעם מויל.

דער בלינדער

שרייט דערשראָקען.

ווער רעדט דאָס? ווער האָט עס אויסגערופען?

רחל

אָנכאַפענדיג זיך מיט ביידע הענד פאר הלל׳ס אָרם.

אַ וואונדער, הלל, אַ וואונדער!

לאה

שטאַרקער.

ער איז משיח! מען העבט אָן אָבצוטרעטען פון פניני׳ן. אַ געוויין פון פרויען און קינדער.

דער בלינדער
ווי פריהער.
דורך וועמען לאָזט עס גאָט אונז וויסען?

שטימען אַרום איהם
די משוגענע! די מרה שחורה!

רחל
שרייט גאַנץ פערשטערט.
גאָט רעדט דורך דעם פערשטערטען גייסט!

הלל
ווי פאר זיך.
א וואונדער! א וואונדער!

לאה
ער איז משיח!

דער בלינדער
אין עקסטאַזע.
ווער גיט מיר מיינע אויגען צוריק? איך וויל איהם זעהן! גרויסער גאָט, איך וויל דיין משיח זעהן! מיינע אויגען וויל איך האָבען! מיינע אויגען גיב מיר צוריק! לאָזט זיך אַראָב אויף די קני. דער עולם, אויף איהם קוקענדיג, העבט זיך אָן לאַנג־זאַם אַראָבצולאָזען אויף די קני.

בלאַנש
פאַלט אין היסטעריע און רייסט אויף זיך די האָר און קלאפט זיך אין הארצען.

דער בעטלער
שטעהט מיט אונטערגעבויגענע קני.

אביגדור, שושן און רב יחיאל שטעהען לינקס, רחל און הלל רעכטס, לאה הינטען.

פניני

העבט אויף די הענד, ארויסגעבענדיג פון זיך טענער, געמישט פון פרייד און געוויין.

רחל

אויפגערעגט, פערשטערט.

דורך דעם פערשטערטען גייסט זאגט אונז גאט עס אן! משיח שטעהט דא פאר אייך! פאלגט איהם! אידען, הערט! ווען דער פאטער איז אין קערקער־קעלער געלעגען, האט ער א זעהונג געהאט. ווען ער איז געלעגען און געווארט אויפ'ן טויט, האט ער א קול דערהערט. דאס איז געוועזען גאט'ס קול. גאט האט זיך צו איהם אנטפלעקט, צו זיין אויסגעוועהלטען. און ער האט איהם אנגעזאגט... האקט זיך פלוצלונג אב און בלייבט שטעהן ווי פערשטארט, די אויגען אנגעווענדט אויף לאה'ן. מען קוקט זי אן פערוואונדערט, דאן ווענדט מען די בליקען אין דער זייט פון איהרע בליקען.

פניני

קוקט זי אן פערוואונדערט, לאזט אראב די הענד און קוקט זיך אויך אום.

לאה

מיט דעם פייער פון משוגעת אין איהרע אויגען, העבט אן ארומצוגעהן פון איינעם צום אנדערען, שעפטשענדיג.

משיח, משיח, משיח... בלייבט שטעהן איבער'ן בלינדען. דו ביזט משיח! דו ביזט משיח! הא־הא־הא... דו ביזט משיח! דו ביזט משיח!

דער בלינדער

ווער מאכט לצנות דא?

לאה

האַ־האַ־האַ... צום בעטלער. דו ביזט משיח! דו ביזט משיח!

דער בעטלער

איך שוין נאָר?

לאה

דו, דו, דו... דער עולם העבט אָן אויפצושטעהן פון די קני.

דער בעטלער

און ווער נאָך? אָנצייגענדיג אויף בלאַנש'ן. זי אפשר אויך?

לאה

זי, זי, זי... זי איז משיח! זי איז משיח!

אַ געלעכטער שיסט אויס.

לאה

האַ־האַ־האַ... העבט אָן צו טאַנצען אין קרייז. משיח! משיח! משיח!

פניני

ווענדט זיין בליק אויף רחל'ן.

רחל

אָבטרעטענדיג צו הלל'ן און אַרויפלעגענדיג אויף איהם איהר קאָפּ, דער־שלאָגען.

דאָס וואונדער איז פערשוואונדען. מען לאכט. איך וועל ניט רעדען מעהר.

פניני

כאַפּט זיך פאַר'ן האַלז, ווי עס וואָלט איהם געשטיקט, גיט אַרויס אַ פּאָר פערצווייפלונגס־טענער, און פּלוצלונג, מיט'ן געשריי „גאָ־ק!" לאָזט ער זיך צום פעלזען, לויפט אויף איהם אַרויף און שפּרינגט אַריין אין ים.

רחל

מיט פערצווייפלונג, מאַכענדיג אַ פּאָר שריט.

פאָטער! פאַלט אין הלל'ס אָרמס.

דער עולם

קוקט מיט שרעק אין פּניני'ס זייט.

לאה

טאַנצט אין קרייז.

משיח! משיח! משיח!

(פאָרהאַנג פאַלט לאַנגזאַם.)

בעמערקונגען

די פּערזאָנען. די מעשה. דאָס לאַנד.

אַלע פּערזאָנען פון מיין דראַמע זיינען אויסגעטראַכטע — קינדער פון מיין פאַנטאַזיע, ווי אויך די גאַנצע מ ע ש ה מיט דעם שטומען משיח.

אָבער אונטער דער „צייט פון אַ גרויסען גירוש" איז געמיינט די אַרויסטרייבונג פון אַלע אידען פון פראַנקרייך אין יאָהר 1306 אונטער דעם קעניג פיליפּ דעם פיערטען, וועלכער האָט אויך געהייסען פיליפּ דער שיינער. נאָר ווייל די מעשה איז זיך אין פראַנקרייך נישט פערלאָפען, און די פּערזאָנען האָבען אין פראַנקרייך קיינמאָל נישט געלעבט, האָב איך מיר אויסגעקליעבען דאָס לאַנד איליריען, וואוהין אַ סך דיכטער פאַר מיר האָבען שוין פערזעצט די קינדער פון זייערע פאַנטאַזיען.

די אַרויסטרייבונג און דער אומקעהר אין דער געשיכטע

I

פּראָפ. גרעץ אין 8טען קאַפּיטעל פון דעם זיעבענטען באַנד פון זיין „געשיכטע דער יודען":

„פיליפּ דער פיערטער, דער שיינער, דער דאַמאָלסדיגער קעניג פון פראַנקרייך... האָט פלוצלונג אַרויסגעגעבען אַ געהיימען בעפעהל (21 יוני 1306) צו זיינע העכערע און קלענערע בעאַמטע אין דער גאַנצער מלוכה מיט דעם אָנזאָג פון דער שטרענגסטער פערשוויגענהייט, צו אַרעסטירען אַלע אידען פון פראַנקרייך אין איין און דעמזעלבען טאָג אונגעוואָרנט און נישט־פּאָרבערייט. ווען די אידען זיינען קוים געקומען צו זיך פון דעם תשעה באָב'דיגען תענית און

געוואָלט זיך נעהמען צו זייערע געשעפטען, זיינען געקומען די פּאָליציייליט און האָבען זיי אַרעסטירט און אָוועקגעשלעפּט אין די קערקער יונג און אַלט, פרויען און קינדער (10 אָב, 22 יולי). דאָרטען האָט מען זיי מודיע געוועזען, אַז אין אַ חודש צייט מוזען זיי פערלאָזען דאָס לאַנד, איבערלאָזענדיג זייער פערמעגען און זייערע חובות. ווער פון זיי וועט געפונען ווערען שפּעטער אין פראַנקרייך, וועט געטויט ווערען... דורך דאָס פערמעגען פון די אידען האָט פיליפּ געוואָלט ווידער אָנפילען זיין קאַסע.

...אַז ער האָט געמיינט בלויז דאָס אידישע געלד, האָט ער בעוויזען דורך זיין אונברחמנות'דיגען בעראַבעווען זיי. די בעאַמטע האָבען איבערגעלאָזען די אונגליקליכע נישט מעהר ווי די קליידער, וועלכע זיי האָבען אויף זיך געטראָגען, און יעדעם, ווי רייך ער איז פריהער נישט געוועזען, נישט מעהר ווי אויף איין טאָג עסען. גאַנצע וועגען פול מיט אידישער האָב: גאָלד, זילבער, עדעלשטיינער זיינען נעבראַכט געוואָרען דעם קעניג; דאָס ווענינער ווערטפולע איז פערקויפט געוואָרען פאַר אַ שפּאָטפּרייז.

...די פערטריעבענע האָבען זיך צושטרויט איבער דער גאַנצער וועלט; מאַנכע האָבען געוואַנדערט ביז נאָך פּאַלעסטינע, דער גרעסטער טייל אָבער האָט זיך געהאַלטען אַזוי פיעל ווי מעגליך נאָהנט ביי דער פראַנצויזישער גרעניץ... זיי האָבען געוואָלט אָבווארטען אַ גינסטיגע ווענדונג, וועלכע זאָל מאַכען אַ סוף צו זייער פערטרייבונג און ערלויבען זיי אומקעהרען זיך צוריק."

„....לודוויג דער צעהנטער האָט זיי צוריקגערופען נייִן יאָהר נאָך זייער אַרויסטרייבונג. דיעזעם קעניג איז איינגעפאַלען מבטל צו זיין דעם בעפעהל פון זיין פאָטער און זיינע בעלי־יועצים צו פערקלאָגען און, געבעטען ... פאָלק און די עדעללייט, וועלכע האָבען נישט געקאָנט אויסקומען אָהן די אידען, האָט ער פערפיהרט מיט זיי אונטערהאַנדלונגען וועגען זייער אומקעהר. אָבער אַזוי אָהן

גאָרנישט זיינען די אידען אויף דארויף נישט איינגעגאנגען, ווייל זיי האָבען געקאָנט די אונבעשטענדיגקייט פון די פראַנצויזישע קעניגע און דעם פאנאטישען האס פון דער גייסטליכקייט געגען זיי. זיי האָבען זיך דערפאר אין אָנפאנג געלאָזט בעטען און געשטעלט בעדינגונגען."

II

דאָס בוך „שבט יהודה" (קאַפּ. 21 און 24).

„אין דעם יאָהר 5046 לבריאת העולם איז געקומען א מלך אכזר אויפ'ן טהראָן, וועלכער האָט געהייסען פיליפּ, זוהן פון פיליפּ. ער האָט ארויסגעטריבען אלע אידען פון זיין מלוכה, בעהאנדעלט זיי זעהר גרויזאם און אוועקגענומען ביי זיי זילבער און גאָלד, זייערע בעוועגליכע און נישט־בעוועגליכע גיטער, אזוי אז זיי זיינען ארויסגעיאָגט געוואָרען הייל און נאקעט, בערויבט פון זייער גאנצער האָב..."

„אין דעם יאָהר, וואָס איז בגמטריא „כלה", איז דער קעניג פיליפּ, וועלכער האָט זיי פערטריבען, אוועק אויף געיעג און האָט דאָרטען בעמערקט א הירש לויפען, וועלכען ער האָט אויף זיין פערד נאָכגעיאָגט מיט גרויסער שנעלקייט. דאָרטען איז אָבער געוועזען א גרויסע גרוב, אין וולכער ער איז אריינגעפאלען צוזאמען מיט זיין פערד; דערביי האָט ער זיך צובראָכען דעם קארק און איז געשטאָרבען, און אלע האָבען געוואוסט, אז זיין אכזריות געגען די אידען האָט איהם דעם טויט פעראורזאכט... נאָך יענעם גרויזאמען קעניג איז געקומען זיין זוהן, וועלכער איז געוועזען א מילדער קעניג און האָט געליעבט רעכט און גערעכטיגקייט. ווען ער האָט געזעהן, וואָס עס האָט געטר[illegible]ן מיט זיין פאָטער, האָט ער געשיקט א שליח צו די אידען מיט דער איינלאדונג, אז אויב זיי ווילען, זאָלען זיי זיך אומקעהרען אין זייערע שטעדט אונטער

דער גרעסטער זיכערהייט; ער וועט זיי בעשיצען ווי זיין שווארצ־אפּעל פון אויג... דאָך ווען אפילו דער קעניג גאווירט זיכערהייט, ווי קאָן מען זיכער זיין, ווען דאָס פאָלק וועט זיך אויפהעבען געגען אונז? האָבען אַנדערע געטענה'ט... נאָך אַ קורצער צייט אָבער האָבען זיי זיך אומגעקעהרט צוריק, זאָגענדיג: מילא, לאָמיר זיך אומקעהרען אין דאָס לאנד, וואו מיר זיינען געבאָרען געוואָרען, וואָרום דאָס איז אונזער מוטער, און דער קעניג איז אַ גוטער און גערעכטער הערשער, און וואָס ער פערשפּרעכט, האלט ער, און אזוי האָבען זיי זיך אומגעקעהרט צוריק נאָך יענע פּראָווינצען. אויפ'ן וועג אָבער זיינען זיי בעפאלען געוואָרען פון וואנדערער און אויס־גערויבט געוואָרען... דאָ האָט דער קעניג בעפאָהלען די אידען אויסצוהאלטען אַ גאַנץ יאָהר מיט קליידונג און נאהרונג..."

אַ פּאָר היסטאָרישע איינצעהלייטען

(גרעץ, דער גירוש פון שפּאַניען, 8טער באַנד, 13טער קאַפּיטעל.)

„די קברים פון די עלטערן, דאָס איז זיי געוועזען דאָס טייערסטע, פון זיי האָבען זיי זיך אָם שווערסטען געקאָנט שיידען, און דער געדאַנק וועגען זיי האָט זיי אָנגעפילט מיט פינסטערען טרויער... די אידען פון סעגאַוויא האָבען פאַר זייער אויסוואַנדע־רונג פערבראַכט דריי טעג אויפ'ן בית עולם... די מצבות האָבען זיי אַרויסגעריסען און גענומען מיט זיך ווי טייערע רעליקוויען...

„...אַ סך רבנים האָבען געלאָזען פרויען און אינגלעך זינגען, מיט פייפלעך און טרומייטען רוישענדע מוזיק מאַכען, כדי אויף אַ קורצע צייט כאָטש פערטומלען ביי דער מאַסע דעם נאָגענדען שמערץ.